

HADİSLERDEKİ “KIRK” SAYILARINA GENEL BAKIŞ

An Overview of Number of ‘Forty’ in Hadiths

M. Selim ARIK*

Özet

“Kırk” sayısı Kur’ân’da dört yerde, hadislerde ise birçok yerde geçmektedir. Kırk hadis hakkında yapılmış birçok çalışma vardır. Bu da kırk sayısının hadislerdeki aldığı yeri göstermektedir. Kırk sayısı tasavvufta da önemli bir yer tutar. Kırk rakamı Arapça’da genelde çokluk için kullanılmaktadır. Hadislerdeki kırk sayısı öncelikle anlatımı kolaylaştırmaya yaramakla birlikte, genelde çokluktan kinaye (kesretten kinaye) anlamında mübalağa için kullanıldığı görülmüştür. Yoksa hadislerdeki geçen kırk ile sayıların bizzat kendisi kastedilmemiştir. Dolayısıyla bu sayılar genelde eğitim maksadıyla güzel amellere teşvik için kullanılmıştır. Bu makalede kırkın üzerinde rivâyet teker teker ele alınmış ve hadislerin sıhhati belirtilerek bir derecelendirme yapılmıştır. Neticede de hadislerin genelde zayıf olduğu görülmüştür. Ancak zekât gibi ibadete yönelik kullanılan kırk sayısı ise mecaz değil hakikat anlamında kullanılmıştır. Çünkü buradaki sayılar değişmeyen rakamlardır. Zira zekâtta “kırk koyun” veya “otuz sığır” gibi rakamlar, o konuda değişmeyen ölçülerdir. Burada dikkat çeken bir husus da bu rivâyetlerin belirli sahâbîlerden aktarılmış olmasıdır. Bu sahabe râvîlerin sayısı yirmi civarındadır. Bunları rivâyetteki çokluk sırasına göre bazılarını şöyle gösterebiliriz: Abdullah b. Abbâs, Enes b. Mâlik, Abdullah b. Amr b. el-Âs, Ebû Hureyre, Câbir b. Abdullah, Ali b. Ebi Tâlib, Ebû Said el-Hudrî, Ebû Eyyub el-Ensârî, Ebû Zer el-Gıfârî... Buradaki hadisler ise genelde *Kütüb-i Sitte* ile birlikte Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’i, Hâkim’in *Müstedrek*’i ve Taberânî’nin *Mu’cem*lerinde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur’ân, Hadis, Sünnet, tasavvuf, kırk sayısı.

* Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı

Abstract

In main sources of Islam –Holy Qur’an and Hadiths by Prophet Mohammed (pbuh)- number of forty is used repeatedly. For example in Qur’an we see the ‘number of forty’ in four different verses. Number of forty is also very important for tasawwuf/ sufism and Arabic. In Arabic ‘number of forty’ is used for expressing multiplicity. A noteworthy point in those hadiths that ‘number forty’ is generally used for making the expression easier and point the multiplicity out but the real meaning except for the hadiths about duties or prayers. For example hadiths about worships as alm, ‘number of forty’ was used in real meaning. Because numbers as in “forty sheeps” or “thirty neats” for alm, never changes. So we can say that, in hadiths ‘number of forty’ is generally used for encouraging people to do good behaviours.

In this article, we studied more than forty hadiths which have ‘number of forty’ in their matn one by one. After that we pointed out those hadiths’ authenticity (sıhah) and gradated them. At the end of this study, we saw that those hadiths are weak (zhaif). An other noteworthy point in those rumours of hadiths is to be transmitted by certain narrators (râvîs). Number of these narrator is about twenty. They could be listed in order of abundance in the rumor: Enes b. Mâlik, Abdullah b. Abbâs, Ebû Hureyre, Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Amr b. As, Ebû Eyyûb el-Ensar, Ömer b. Hattâb, Ali b. Ebî Tâlib, Ebû Said el-Hudrî, Ebû Eyyub el-Ensârî, Ebû Zer el-Gıfarî etc. Those hadiths in our study are generally located in the following resources: *Kütüb-i Sitte*, Ahmed b. Hanbel’s *Musned*, Hâkim’s *Müstedrek*, Taberani’s *Mu’cem*.

Key Words: Qur’an, Hadith, Sunnah, Sufism/ tasawwuf, Number of forty.

Giriş

Arapça’da “erbaîn” olarak ifade edilen “kırk” sayısı Kur’ân-ı Kerîm’de sadece dört yerde,¹ hadislerde ise hakikat ve mecâz olarak çeşitli konularda zikredilmektedir. Kırk sayısı, tarihin eski zamanlarından itibaren gerek semavî dinlerde, gerekse eski medeniyet birikimleri, mitolojik efsâneler, gelenek vb. yönlerden Ortadoğu coğrafyası başta olmak üzere Doğu ve Batı milletleri tarafından sıkça kullanıldığı bilinmektedir.² Mesela Hz. Ömer’in İslâm’a girdiğinde Müslümanların sayısının kırk kişi olduğu kanaati yaygındır. Oysa tarihçiler o günkü sayının kırkın üzerinde olduğundan bahsederler.³ Demek ki o günün Arap coğrafyasında da çokluğu ve belli bir gücü “Kırk”

¹ Bu âyetlerden ikisinde Hz. Musa’nın ilahi hitaba mazhar olduğu Tur dağında kırk gece kalışı, (Bakara 2/51; A’raf 7/142), üçüncüsünde mukaddes arzın İsrailoğulları’na kırk yıl yasaklanması (Maide 5/26), dördüncüsünde de mutlak anlamda insanın kırk yaşına varınca Rabbine yönelişi ve yakarışı (Ahkâf 46/15) anlatılmaktadır.

² İskender Pala, “Kırk” *DİA*, XXV, s. 466.

³ Ömer Rıza Doğrul, *Asr-ı Saadet*, Eser Neşriyat. İst. 1978, IV, s. 203.

sayısı ifade ettiği anlaşılmaktadır. Bizim örfümüzde de zor işleri anlatmak için “kırk fırın yemek”, insanın manevi yönüne işareten “kırklara karışmak” tabiri kullanılmaktadır. Ayrıca insanın telkinden etkilenmesini ifade sadedinde “Bir kişiye kırk defa deli dersin deli olur” şeklinde darb-ı mesel yaygındır. Görüldüğü gibi “Kırk” sayısının diğer sayılara nazaran daha fazla dikkat çeken bir yönü bulunmaktadır. Şu halde bu sayılar genelde mübalağa ve çokluğa işaret olarak mecâz anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Bununla birlikte “Kırk” sayısı hakiki anlamında da kullanılmıştır. Mesela İslâm âlimleri kırk yaşına ulaşan insanda cismanî melekelerin zayıflamaya, ruhani melekelerin ise güçlenmeye başladığını belirtirler.⁴ Kur’ân’da da çocuğun olgunluğa ulaşip kırk yaşına girince “Rabbim! Bana ve anne babama lütfettiğin nimete şükretmeye, razı olacağın işleri yapmaya beni muvaffak kıl.”⁵ şeklindeki duadan bahsedilir. Dolayısıyla kırk yaş olgunluk yaşı olarak kabul edilebilir. Meseleye bu açıdan bakıldığında peygamberlerin çoğunun nübüvvet yaşının kırk olmasındaki hikmet daha iyi anlaşılacaktır. Hatta büyük muhaddis ve fakih Ahmed b. Hanbel’in (241/855) kırk yaşından sonra hadis rivâyet etmeğe ve ders vermeye başladığı nakledilir. Zira onun örnek aldığı büyük insanın peygamberliği bu yaşta başlamıştır.⁶

Tespit edebildiğimiz kadarıyla yüksek lisans çalışması olarak “kırk gün” hadisi üzerinde isnad ve metin yönünden bir araştırma yapılmıştır.⁷ Ayrıca “Kırk sayısı bireysel ve toplumsal değişim” üzerine bir makale kaleme alınmıştır.⁸ Bizim bu makalemizde ise hadislerde geçen kırk sayıları ve bağlamındaki konular ana hatlarıyla ele alınarak, buradaki mesajlar üzerinde durulmuştur. Konular işlenirken hadislerin râvîleri belirtilmiş ve konuyla alakalı metinler (uzun olanların alakalı kısmı) orijinaliyle yazılmıştır. Kırk sayısı ile alakalı rivâyetler hakikat ve mecâz anlamlarına göre iki bölüme ayrılmış, mecâz bölümü de üç kategoride incelenmiştir. Bu konuda rivâyet eden

⁴ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXVIII, s. 19.

⁵ Ahkâf 46/15.

⁶ Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, İlmi Yayınlar, Ank. 1981. s. 239.

⁷ Murat Arslan, “*Kırk Gün Hadisinin İsnad ve Metin Yönünden Değerlendirilmesi*” AÜSBE. Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006. s. 39-42

⁸ Ali Çelik, *Yeni Dünya*, Mayıs, 2014, s. 13.

râvîlere dikkat çekme babında muksirûndan⁹ başlamak üzere, rivâyetler sırayla nakledilmiş ve hadislerin sıhhatine de kısaca işaret edilmiştir.¹⁰ Ancak burada hadislerin sıhhati üzerindeki münakaşadan ziyade kırk rakamıyla kastedilen manalar üzerinde durulmuştur.

A. Hakikat Anlamında Kullanılan “Kırk” Sayıları

Hadislerdeki “Kırk” sayıları genelde mecâz olarak teşbih maksadıyla, kesretten kinaye şekliyle kullanıldığı halde, bazen de hakiki anlamında kullanılmıştır. Bunlar daha ziyade ibadetleri tayin eden sayılardır. Zira ibadetlerdeki sayılar teabbudî (emredildiği gibi) olup, bunlar mecâz olarak yorumlanamaz. Nitekim beş vakit namazın rekâtları, tavaf ve zekât miktarındaki ölçüler mecâz olarak değerlendirilemez ve değiştirilemez. Dolayısıyla zekât miktarının tayini veya ölçü birimi olarak zekâtta “Kırk” sayısı bir hükümdür. Demek ki buradaki “Kırk” sayıları mecâz değil, hakikat anlamında anlaşılmalıdır. Zekât ile alakalı bazı örnek rivâyetler şöyledir:

⁹ **Muksirûn:** Binin üzerinde hadis rivâyet eden sahâbîler hakkında kullanılmış bir tabirdir. Bu gruba girenler genelde şöyle sıralanmıştır: Ebû Hureyre (5374), İbn Ömer (2630), Enes b. Mâlik (2286), Hz.Âişe (2210), Hıbrü'l-Ümme İbn Abbas (1660), Câbir b. Abdullah (1540), Ebû Saîd el-Hudrî (1170). Ayrıca çok rivâyet edenler arasında Abdullah İbn Mesûd (848) ile Abdullah b. Amr b. el-Âs (700) da zikredilir. (Bk. Talat Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ank. 1985,s. 277)

¹⁰ Hadis usulünde hadisler sahihlik durumuna göre “Sahih”, “Hasen” ve “Zayıf” şeklinde taksim edilmiştir. Ancak bazı hadisçilerin “Sahih” kabul ettiği bir rivâyeti, (Mesela İbnü'l-Cevzî (597/1201) gibi) müteşeddî olarak bilinen bazı âlimler “Zayıf” kabul edebilmektedir. Dolayısıyla sahih rivâyetleri tam anlamıyla belirlemek biraz zordur. Zira her hadisçi kendine ulaşan bilgilerle hadisleri değerlendirmektedir. Mesela Sahih-i Müslim’de Ebu Hureyre’den nakledilen “Dünya mü’minin zindanı gibidir...”(*Zühhd*, 1) rivâyeti Tirmizî’de de vardır. Tirmizî bu rivâyete “Hasen-Sahih” demiştir. (Bk. Tirmizî, *Zühhd*, 16) Oysa Sağânî (650/1257) “Dünyanın zindan olması” ile alakalı rivâyetleri mevzû olarak nitelendirmektedir. (Bk. Sağânî, *Mevzûât*, s. 3) Nitekim Aclûnî’de bu hususa dikkat çekmiş ve Sağânî’nin değerlendirmesine katılmadığını belirtmiştir. (Bk. *Keşfü'l-Hafâ*, I, 494) Bununla birlikte Abdullah b. Amr’dan gelen “Dünya mü’minin zindanı ve kıtlık senesi gibidir” (Ahmed b. Hanbel, II, 197) rivâyeti ise muhaddisler tarafından zayıf kabul edilmiştir. Ancak bazı şartlar taşınması durumunda zayıf hadislerle amel edilebileceği de kabul edilmiştir. Zira âlimlerin çoğu haram ve helal dışında müstehab ve mekruh, güzel amellere teşvik ve kötülüklerden sakındırma konularındaki bu tür hadislerle amel edilebileceğini belirtmişlerdir. Hatta Ahmed b. Hanbel (ö.241/855) gibi bazı müctehidler, sahih hadis bulunmadığı zamanlarda, helal, haram, farz ve vacip gibi konularda dahi zayıf hadislerle amel edilebileceğini söylerler. Burada “Zayıf” hadislerle “Mevzu” hadisi birbirinden ayırmamız gerekir. Zira mevzu hadis, hiçbir şekilde Hz. Peygamberle ilgisi bulunmayan hadisler demektir. Bu konuda İbnü'l-Cevzî’nin (ö.597) “*Mevzûât*”ı ve Suyutî’nin (ö.911) “*el-Leâli'l-Masnûa*”sı önemli eserlerdendir. Bk. Selman Başaran-M. Ali Sönmez, *Hadis Usulü ve Tarihi*, Uludağ Üniv. 1993, s. 120. Ayrıca Bk. Ayşe Esra Şahyar, “Zayıf Hadislerle Fezâil Konusunda Amel Edilebilirlik Fikrinin Doğuşu Ve Gelişimi”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, I, s. 31-49.

a. Zekat Nisabı

1. Hz. Ali (r.a) Rivâyeti (I): كُلُّ أَرْبَعِينَ شَاةً شَاةً “Her kırk koyunda bir koyun zekât vardır”¹¹

2. Hz. Ali (r.a) Rivâyeti (II): كُلُّ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا دِرْهَمًا “Her kırk dirhemde bir dirhem zekât vardır”¹²

3. Abdullah b. Mesûd (r.a) Rivâyeti : فِي كُلِّ ثَلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعٌ. وَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةٌ “Her otuz sığır için bir buzağı, her kırk sığır için de bir müsinne (üç yaşında düve) zekât verilir.”¹³

Görüldüğü gibi küçük baş hayvanlar ile nakit paraların nisabı kırkta bir olarak belirlenmiş, büyük baş hayvanlar da ise bu sayı otuz olarak bildirilmiştir.

Şu halde bu rivâyetteki sayılar nisab olarak belli bir miktarı göstermektedir ki bunlar da nass olarak zekât ölçüleridir.

b. Ömür veya Ölçülerdeki Kırk Sayısı

1. Enes b. Mâlik (r.a) Rivâyeti:

مَا مِنْ مُعَمَّرٍ يُعَمَّرُ فِي الْإِسْلَامِ أَرْبَعِينَ سَنَةً إِلَّا صَرَفَ اللَّهُ عَنْهُ ثَلَاثَةَ أَنْوَاعٍ مِنَ الْبَلَاءِ: الْجُنُونَ وَالْجُدَامَ وَالْبَرَصَ.

"İslâm üzere (samimi mü'min olarak) kırk sene yaşayan kişiye Allah, cinnet, cüzam ve alaca hastalığı gibi üç musibetten emin kılar.”¹⁴

Ahmed b. Hanbel'de nakledilen bu rivâyet ile aynı zamanda olgunluk yaşına da işaret kabul edilebilir. Zira halk arasında da kırk yaş olgunluk yaşı kabul edilir.

¹¹ Ebû Dâvûd, *Zekât*, 4.

¹² Ebû Dâvûd, *Zekât*, 4.

¹³ Tirmizî, *Zekât*, 5.

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, s. 218.

Kur’ân’daki “Size düşünecek olanın düşüneceği kadar bir ömür vermedik mi?”¹⁵ âyetini bazı âlimler “size düşünülecek kadar kırk yıl ömür vermedik mi” şeklinde tefsir etmişlerdir.¹⁶ Zira kırk yaşından sonra genelde kişi, kazandığı olgunluk sebebiyle, kötü huylardan; öfkeden ve acelecilikten uzaklaşmaktadır.

Kırk sayısını, “Olgunluk ve kemâl” anlamında kullanıldığını düşündüğümüzde, kişinin bu mertebeye ulaşması için bilgi, görgü, öğrenme ve yetkinlik kazanma yolunda geçen süreler olduğu anlaşılmaktadır. Konuya böyle bakıldığı zaman halk arasında bu sürenin olgunluğa götüren bir zaman dilimi olarak kabul edildiği görülmektedir. Ancak bu herkes için aynı neticeyi vermeyebilir. Zira öyle konular vardır ki, bazen kişi onu az sayıda tekrar ederek (veya küçük yaşta) o konuda yetkinlik kazanırken, bazıları da kırk sayılarının onlarca katlarıyla tekrar etse (veya kırk yaşına gelse), hiçbir ilerleme sağlayamamaktadır. O halde “kırk gün, kırk ay, kırk yıl” gibi zaman dilimlerinde bir takım bireysel değişiklikler görülse de, bunlar tamamen subjektif değerlendirmeler olup, her zaman aynı sonucu vermeyeceğinden genelleme yapılmamalıdır.¹⁷

Şu halde buradaki kırk yaşı hakiki anlamında alarak, bu yaşa kadar hayatını İslâm üzere devam ettirenlere bir müjde olmakla birlikte, “Kırk yaş” ile kemale ulaşamayan insanlara da bir ikaz kabul edilebilir.

2. İbn Abbâs (r.a) Rivâyeti:

بَعَثَ اللَّهُ نُوحًا لَأَرْبَعِينَ سَنَةً وَلَبِثَ فِي قَوْمِهِ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا يَدْعُوهُمْ وَعَاشَ بَعْدَ الطُّوفَانِ سِتِّينَ سَنَةً حَتَّى كَثُرَ النَّاسُ وَفَشُوا.

“Allah Nuh (a.s)’ı kırk yaşında peygamber kıldı. Dokuz yüz elli sene kavmi arasında davette bulundu. Altmış sene de tufandan sonra yaşadı. Sonunda insanlar çoğaldı ve yayıldı.”¹⁸

¹⁵ Fâtır 35/37.

¹⁶ İbn Kesîr, *Tefsîr (Muhtasar-ı Sâbûnî)* III, 151.

¹⁷ Çelik, Ali, “Kırk Sayısı Bireysel ve Toplumsal Değişim” *Yeni Dünya Dergisi*, Mayıs, 2014. s. 13.

¹⁸ Hâkim, *Müstedrek*, II, s. 540.

Hâkim'in (405/1014) *Müstedrek*'inde rivâyet edilen bu hadisi, zahiri anlamdaki kırk yaş ile anlamak daha uygundur. Zira Hz. Peygamber'e de nübüvvet kırk yaşında verilmiştir. Ancak burada tûfandan sonra kavminin içinde "Altmış sene" kalma olayı ise, kesretten kinaye olarak kabul edilebilir. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Nuh (a.s) hariç, peygamberlerin ömrüyle alakalı bir bilgi verilmez. Kur'an'da Hz. Nuh'un "dokuz yüz yelli" yıllık ömründen bahsedilir.¹⁹ Nitekim Tevrat'ta da Hz. Nuh'un 950 yıl yaşadığı nakledilir.²⁰

Şu halde hadisteki kırk sayısını hakikate hamlederek, Hz. Nuh'un da kırk yaşında peygamber olarak görevlendirildiği düşünülebilir.

3. Abdullah b. Utbe (r.a) Rivâyeti:

كُلُّ قَرْيَةٍ فِيهَا أَرْبَعُونَ رَجُلًا فَعَلَيْهِمُ الْجُمُعَةُ

"Her beldede (en az) kırk erkek olursa, onlara Cuma namazı kılmak farz olur"²¹

Bu rivâyet hadis usulü açısından zayıf da olsa,²² İmam-ı Şafii buradaki kırk sayısını zahiri anlamda alarak belli bir sınır olarak kabul etmiş ve rivâyeti "Kırk erkek kişi" anlamında yorumlamıştır. Böylece "Kırk erkek" sayısını Cuma namazının sıhhatinin şartlarından saymıştır.²³ Nitekim fıkıhta, cuma namazının eda edilmesi için bir takım şartlar zikredilir. Bunlardan biri de belli sayıda cemaatin olmasıdır. Bu cemaat adedi mezheplere göre değişmektedir. Mesela İmam-ı Azam Ebû Hanife, imam hariç en az üç kişi derken, İmam Mâlik cemaatin en az on iki kişi olma şartını getirmiştir. İmam Şafii ise, yukarıdaki rivâyeti esas alarak en az kırk erkek olma şartını koymuştur.

Şu halde buradaki "kırk" lafzı İmam Şâfiî tarafından mecâz değil, hakikî manasıyla yorumlanmıştır.

¹⁹ Ankebût 29/14.

²⁰ Tekvin, 9/29.

²¹ Şâfiî, *Müsnedü's-Şâfiî* I, s. 248.

²² Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, III, s.178.

²³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, Kahraman Yay. İst. 1985. I, s. 125

4. Câbir b. Abdullah (r.a) Rivâyeti:

إِذَا بَلَغَ الْمَاءُ أَرْبَعِينَ قُلَّةً فَلَا يَحْمِلُ الْحَبَثَ

“Su kırk kulleye (miktar) ulaştı mı artık o su pislik tutmaz (temizdir)”²⁴

Temizlik hususunda belli ölçü olarak “Kırk” sayısını gösteren bu rivâyete Dârekutnî (385/995), sıhhat açısından zayıf demektedir.²⁵ Kulle, bir ölçek birimi olarak 2,5 kırba veya 20 kovaya denk olduğu kabul edilmektedir. Bu da ortalama 95 kg’a tekabül etmektedir.²⁶ Hadisteki “kırk kulle” miktarı suyun belli ölçüye işaret ettiği gibi, kesretten kinaye olarak da “çok su” anlamında da kullanılmış olabilir. Zira İslâm âlimleri “az” ve “çok” su oranında ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanîfe’ye göre “çok su” insan tarafından suyu çırpınca hareket öbür tarafına ulaştığındaki sudur. Az su ise, genel zira ölçüsü ile (10x10) ölçüsünden az olanıdır. Şafiîler “az” veya “çok” arasındaki ölçüyü iki kulle olarak kabul etmişlerdir. Nitekim “su iki kulleye ulaştı mı necaset taşımaz”²⁷ rivâyeti bunu göstermektedir. Şu halde Şafiîlerde su iki kuleyle ulaştıktan sonra, içine katı veya sıvı bir necaset düşse fakat, suyun tadı, rengi veya kokusu değişmezse, o su temiz ve temizleyici²⁸ hükmünde kabul edilmektedir.

5. Abdullah b. Muğaffel (r.a) Rivâyeti:

مَنْ حَفَرَ بُئْرًا فَلَهُ أَرْبَعُونَ ذِرَاعًا عَطْنَا لِمَاشِيَّتِهِ

“Kim sahipsiz arazide kuyu kazarsa, kendi hayvanlarına yatak olmak üzere kırk ziralık mesafe onun olur”²⁹

İbn Mâce’de nakledilen bu rivâyetteki bazı râviler tenkit edilmekle birlikte,³⁰ Ebu Hanîfe ve Şâfiî bu hadisle amel etmişlerdir.³¹ Bir zira’, uzunluk birimi olarak

²⁴ Dârekunî, *Sünen*, I, s. 25; Beyhakî, *Sünen*, I, s. 262.

²⁵ Dârekutnî, *Sünen*, I, s. 41; Elbânî ise bu rivâyeti mevzû hadisler kategorisinde saymaktadır. Bk. *Silsile Zaîfe*, IV, s. 125.

²⁶ Kallek, Cengiz, “Kulle”, *DİA*, XXVI, s. 357.

²⁷ Ebû Dâvûd, *Tahâret*, 33.

²⁸ Vehbe Zühaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, I, 93.

²⁹ İbn Mâce, *Ruhûn*, 22.

³⁰ Zeylaî, *Nasbu’r-Râye*, Cüz:XII, s. 170.

³¹ İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, Beyrut, trs. IX, s. 7.

ortalama 62 cm. civarındadır. Araplar arasında yaygın olan ölçü birimi “zira” olduğundan, bu rivâyette de mesafe anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla bu rivâyette sahipsiz arazide kuyu kazanın emeğinin karşılığı olarak hak sahibi anlamında bir sınır belirlemesi yapılmıştır. Nitekim “Kim ölü bir araziyi (mevât) ihya ederse, burası onundur”³² hadisindeki haber verildiği gibi, burada da sahipsiz yerde kuyu kazanlara kırk ziralık bir mesafeye sahip olacakları belirtilmektedir.

B. Mecâzî Anlamda Kullanılan “Kırk” Sayıları

Hadislerdeki geçen “Kırk” sayıları çoğunluk âlimlerine göre, mecâz anlamında yorumlanmıştır. Bununla birlikte bazı âlimler rivâyetlerdeki kırk sayısını hakikat olarak değerlendirerek çeşitli yorumlar yapmışlardır. Örnekleriyle ele alacağımız bu bölümü üç başlık altında şöyle işledik: Kırk sayısı ile anlatılan olaylar, kırk sayısı ile yapılan teşvikler ve kırk sayısı ile yapılan sakındırmalar.

a. Kırk Sayısı ile Anlatılan Olay ve Olgular

1. Ebû Hureyre (r.a) Rivâyeti:

...يَا آدَمُ! أَنْتَ أَبُونَا خَيِّبْنَا وَأَخْرَجْنَا مِنَ الْجَنَّةِ؟ قَالَ لَهُ آدَمُ: يَا مُوسَى: اضْطَفَاكَ اللَّهُ بِكَلَامِهِ

وَوَخَّطَ لَكَ بِيَدِهِ أَتْلُومُنِي عَلَى أَمْرِ قَدَّرَهُ اللَّهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي بِأَرْبَعِينَ سَنَةً؟

...Hz. Musa ile Hz. Ey Âdem arasındaki (manevi alemde veya Mi'raç gecesinde Hz. Peygamber'in muttali olduğu) konuşma şöyledir: “Ey Âdem! Sen bizim babamızsın. Sen bizi mahrumiyete düşürdün ve cennetten çıkarttın! dedi. Âdem de ona: Sen, Allah'ın keliması ile seçip mümtaz kıldığı ve eliyle (Tevrat'ı) yazdığı Musa'sın Öyle iken sen, Allah'ın beni yaratmasından kırk sene evvel üzerime takdir buyurduğu bir işten dolayı mı beni kınıyorsun?”³³ hadisin devamında Hz. Peygamber üç defa "Böylece Âdem, Musa'ya galip geldi" buyurmuşlardır. Görüldüğü gibi Âdem (a.s) ile Musa (a.s)'ın ruhlar âleminde veya dünya semasında münakaşaya tutuştuğunu ve Hz. Musa'nın hüccet açısından galip geldiği belirtilmiştir.

³² Tirmizî, *Ahkâm*, 38.

³³ Buhârî, *Kader*, 11; Müslim, *Kader*, 13.

Buhârî ve Müslim’in Sahih’inde bulunan bu rivâyetin geçtiği zaman hakkında çeşitli görüşler beyan edilmiştir. Buhârî’nin önemli şârihlerinden olan İbn Hacer el-Askalânî (852/1448) ve Bedreddin el-Aynî (855/1451) gibi müellifler bu konuda birçok görüşler nakletmişlerdir. Bununla birlikte net bir sonuca varamamışlardır. Zira böyle sayılar hakikatten ziyade mecâz anlamlarda kullanıldığı için her ihtimale ve yoruma açıktır. Nitekim bu rivâyetteki konuşmanın bir darb-ı mesel olabileceği de söylenmiştir. Yani eğer onlar karşılaşsalar aralarında böyle bir konuşma geçerdi demektir. Yine bu hadis, kaza ve kader meselesine de işaret etmesinden dolayı çeşitli yorumlara ve ihtilafa sebep olmuş, bundan dolayı kırk sayısı ile kitabet (levh-i mahfuzdaki yazı), takdir ile Allah’ın ilmi kastedilmiş olabilir denmiştir. Veya kırk ile *إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً* “Ben, yeryüzünde bir halife var kılacağım”³⁴ haberi ile, Hz. Âdem’in ruhunun üflenmesi arasındaki geçen zaman olabilir şeklinde yorum yapanlar da olmuştur.³⁵

Bu yoruma göre Hz. Âdem, Allah benim bu suçu işleyeceğimi, beni yaratmazdan senelerce önce yazmıştır, dolayısıyla ey Musa! Sen bilirsin ki, benim bu suçu işleyeceğim yaratılmamdan senelerce önce yazılmış ve takdir edilmiştir, şu halde beni niçin muaheze ediyorsun? demek istemiştir. Çünkü Allah’ın ilmi ve takdiri ezelidir, binaenaleyh şu kadar sene diye tahdidine imkân yoktur. Demek ki burada kırk sene tabiriyle tahdit değil, çokluk kastedilmiştir. Nitekim Ebû Hureyre’nin bir başka rivâyetinde bu konuşma anlatılırken kırk sayısı verilmeden “Daha yaratılmamadan önce Allah’ın yazdığı bir işten dolayı mı beni ayıplıyorsun?”³⁶ denilmiştir. Ayrıca Abdullah b. Amr b. Âs’dan gelen rivâyette de “Yer ve gök yaratılmadan ‘elli bin sene’ önce Allah’ın takdir ettiği olay”³⁷ şeklinde nakledilmiştir. Buradaki sayının da kesretten kinaye olduğu anlaşılmaktadır.

O halde şârihlerin de işaret ettiği gibi yukarıdaki geçen kırk sayısını kesretten kinaye bir lafız olarak değerlendirmemiz daha uygun gözükmektedir.

³⁴ Bakara 2/30.

³⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-Bârî*, XVIII, s. 461; Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, XXXIII, s. 422.

³⁶ Buhârî, *Enbiyâ*, 31.

³⁷ Müslim, *Kader*, 16.

2. Ebû Hureyre (r.a) Rivâyeti (II):

...قَالَ بَيْنَ النَّفْخَتَيْنِ أَرْبَعُونَ. قَالُوا يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَرْبَعُونَ يَوْمًا؟ قَالَ أَبَيْتُ. قَالَ أَرْبَعُونَ سَنَةً؟ قَالَ

أَبَيْتُ. قَالَ أَرْبَعُونَ شَهْرًا؟ قَالَ أَبَيْتُ

Ebû Hureyre Hz. Peygamber'den "İki sûr³⁸ (nefha) üfürülmesi arasında 'kırk' vardır" rivâyetini nakledince, oradakiler Ebû Hureyre'ye buradaki "kırk", "kırk gün mü?" diye sormuşlardır. O da "net cevap vermekten çekinerek bir şey diyemem!" demiştir. Bu defa "Kırk yıl mı?" demişler. O yine "Bir şey diyemem!" cevâbını vermiştir. Oradakiler tekrar yoksa "Kırk ay mı?" deyince, o yine "Bir şey diyemem" cevabını vermiştir.³⁹

Buhârî ve Müslim'de nakledilen bu rivâyette râvî Ebû Hureyre Hz. Peygamber'den duyduğu bir haberi yorum yapmadan aynısıyla aktarmıştır. Dolayısıyla Ebû Hureyre burada "Günlerle, aylarla, yıllarla müddet tayin edecek bilgim yoktur" demek istemiştir. Demek ki ahiret ile alakalı konularda nass (net bilgi) yoksa kesin hükümden kaçınmak gerekir. Bununla birlikte bazı âlimler buradaki "kırk" sayısını şöyle yorumlamışlardır: Birinci nefhada herkes ölecek, kırktan sonra ikinci nefhada ölmüş olanlar dirilecektir.⁴⁰ İbn Hacer (852/1448) *Fethu'l-Bârî*'de İbn Abbâs'dan zayıf bir senedle gelen "İki nefha arasında kırk sene geçecektir"⁴¹ haberini naklederek, buradaki kırkın kesretten kinaye olarak "Kırk sene" olduğuna işaret etmektedir. Oysa sahih olan rivâyette "kırk" sayısının sıfatı yoktur. Yani "Kırk sene" veya "Kırk gün" şeklinde belirtilmemiş, müphem bırakılmıştır.

Şu halde İbn Hacer'in de işaret ettiği gibi buradaki "Kırk" sayısını kesretten kinaye bir rakam veya mecâzen uzun zaman dilime işaret kabul edebiliriz.

³⁸ **Sûr**, "ses çıkaran eğri boynuz" demektir. İslâm âlimlerinin çoğu sûra iki defa üfleneceğini bildirmiştir. Birincisi; Nefh-i sâik'dır ki bununla yerde, gökte ne kadar zi-hayat varsa hepsi yıldırım çarpmış gibi bayılıp ölecek, yalnız Allah'ın dilediği bahtiyarlar (bir rivâyette şehitler) müstesnâ tutulacaktır. İkincisi; Nefh-i kıyam'dır ki bu sûr ile de herkes kabirlerinden kalkacak ve mahşer için emri İlahiyi bekleyecektir. (Bk. Kamil Miras, *Tecrid-i Sarih Tercemesi*, XI, s. 175)

³⁹ Buhârî, *Tefsirü's-Sure*, 39/3; Müslim, Fiten, 141.

⁴⁰ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XXVIII, s. 181.

⁴¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, s. 370 (*Tefsiru's-Sure* 39/3)

3. Ebû Hureyre (r.a) Rivâyeti (III):

فَقَالَ رَبِّ كَمْ جَعَلْتَ عُمْرَهُ؟ قَالَ: سِتِّينَ سَنَةً. قَالَ: أَيُّ رَبِّ زِدْهُ مِنْ عُمْرِي أَرْبَعِينَ سَنَةً. فَلَمَّا قُضِيَ عُمْرُ آدَمَ جَاءَهُ مَلَكُ الْمَوْتِ. فَقَالَ: أَوَلَمْ يَبْقَ مِنْ عُمْرِي أَرْبَعُونَ سَنَةً؟

(Allah, Âdem (a.s)’ı yarattığında kendisinden meydana gelecek zürriyetlerden Dâvûd (a.s)’ı gösterince Hz. Âdem şöyle sormuştur: “Rabbim onun ömrü ne kadardır” Allah “Altmış sene” buyurdu. Bu defa Hz. Âdem “Ey Rabbim! Benim ömrümden ona kırk yıl ilave et” dedi. Âdem’in ömrü (dokuz yüz altmış sene) dolunca ölüm meleği kendisine geldi. Hz. Âdem: (bin yıl ömrü olduğunu bildiğinden dolayı) “Daha kırk yıllık ömrüm yok mudur?” dedi. Ölüm meleği de: “Bu kırk yılı oğullarından Dâvûd’a vermedin mi?” diye karşılık verdi.”⁴² Hadisin devamında Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: “Âdem bu durumu inkâr etti, zürriyeti de inkar etmektedir. Âdem’e unutturuldu bu yüzden zürriyeti de unutmaktadır. Âdem yanıldı zürriyeti de yanılmaktadır.”

Tirmîzî bu hadisi “Hasen-Sahih” olarak isimlendirmiştir.⁴³ Bazı âlimler Hz. Âdem’in bu davranışını cömertlik alameti olarak kabul etmişlerdir.⁴⁴ Ancak bu gaybî bir olay olduğundan üzerinde net yorum yapılmaktan da kaçınılmıştır. Bununla birlikte hadisteki kırk yıllık ömrü belli sayıya değil, belki kesretten kinaye olarak belli bir miktara hamletmek de mümkündür.

Şu bu rivâyetteki kırk sayısının “Hz. Âdem ömründen bir kısmını vermiştir” şeklinde anlaşılması daha isabetli olabilir.

⁴² Tirmizî, *Tefsir*, 8.

⁴³ **Hasen Sahih Hadis:** Bu birleşik tabir daha çok Tirmizî’nin *Sünen*’inde kullanılan bir ıstılahtır. Bu hadisin ya bir tek senedi ya da birden fazla senedi bulunmaktadır. Eğer senedi birden fazla ise bu senedlerden biriyle hadis “sahih” diğeriyle “hasen” demektir. İkisine delalet etmek için böyle denilmiştir. Eğer hadisin senedi tek ise senedde yer alan râvîler hakkında verilen hükümler de farklı ise, yani bazıları onları sika, bazıları da hafıza yönünden kusurlu saymışsa, Tirmizî böyle durumlarda hadis Sahih mi, Hasen mi olduğunda tereddüt etmiş ve buna işaret olarak böyle tabir kullanmıştır. (Bk. Talat Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, s. 134)

⁴⁴ İbnü’l-Arabî, *Ârizatü’l-Ahvezî*, VI, 160.

4. Enes b. Mâlik (r.a) Rivâyeti:

إِنَّ خَلْقَ أَحَدِكُمْ يُجْمَعُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ

...

“Sizden birinizin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cem olur. Sonra bu kadar müddetle ‘alaka’ olur. Sonra bu kadar müddetle ‘mudga’ olur...”⁴⁵

Buhârî ve Müslim’de rivâyet edilen bu hadisteki “kırk günlük” süre, mutlak bir süre olabileceği gibi, belki bir döneme yani evreye işaret de olabilir. Nitekim hadiste anlatılan ilk kırk gün, nutfе safhasıdır. Bu zamana kadar çocuğun, çoğu organının ilk emareleri belirlediğinden hadiste derlenip toplanır tabiri kullanılmıştır. Bu da Kur’ân’a ve bugünkü tıbbî verilere uygun olduğu gözükmeğedir.⁴⁶ Zira Kur’ân’da insanın yaratılışı şöyle anlatılır: “Gerçek şu ki biz insanı çamurdan süzölmüş bir özden yaratıyoruz; Sonra onu sağlam bir korunakta nutfе haline getiriyoruz. Ardından nutfeyi alakaya çeviriyor, alakayı şekilsiz et yapıyor, bu şekilsiz etten kemikler yaratıyor, daha sonra da kemiklere et giydiriyoruz; nihâyet onu bambaşka bir yaratık halinde inşa ediyoruz. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir. Sonra siz bunun ardından mutlaka öleceksiniz, sonra da kıyamet gününde tekrar diriltileceksiniz.”⁴⁷

Şu halde buradaki kırk sayısını kesretten kinaye kabul edebiliriz.

5. Enes b. Mâlik (r.a) Rivâyeti (II):

فَدَعَا عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا عَلَى رِغْلٍ وَذُكْوَانَ وَبَنِي حِثْيَانَ وَبَنِي عُصَيَّةَ الَّذِينَ عَصَوْا اللَّهَ وَرَسُولَهُ

“(Bi’r-i Maûne faciası üzerine)⁴⁸ Hz. Peygamber (s.a.v) Allah’a ve O’nun Rasûlune isyan eden Ri’l, Zekvân, Lihyân oğulları ve Usayya oğulları üzerine kırk sabah beddua etti”⁴⁹

⁴⁵ Buhârî, *Kader*, 1; Müslim, *Kader*, 1.

⁴⁶ Komisyon, *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı, IV, s. 52-53.

⁴⁷ Mü’minûn 23/12-16.

⁴⁸ **Bi’r-i Maûne Olayı:** H. 4. yılda meydana gelmiştir. Bazı kabile reisleri Hz. Peygamber’den İslâm’ı anlatacak muallimler istemesi üzerine Hz. Peygamber Kur’ân’ı iyi bilen ve Ehli Suffe’den **yetmiş kadar** kurra bu kabilelere öğretmen olarak göndermiştir. Ancak heyet Bi’rimaune denilen kuyunun başında konakladığı esnada pusuya

Buhârî ve Müslim’de nakledilen bu rivâyetlerde yapılan kunût, bazen “Kırk gün”, bazen “Otuz gün”⁵⁰ bazen de “şerhan/bir ay”⁵¹ şeklinde rivâyet edilmiştir. Muhtemelen bu farklılık hadislerdeki râvîlerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla buradan anlaşılan husus, duanın salt “Kırk” gün değil, sıkıntılı zamanlarda Allah’a iltica olarak belli zamanlarda yapılabileceğidir. Demek ki kunût olarak yapılacak dua bir gün olabileceği gibi, yirmi veya otuz gün gibi zaman içinde de olabilir. Hatta Hz. Peygamber’in yapmış olduğu kunûtun “şerhan/bir ay” olarak rivâyeti daha doğru gözükmemektedir. Zira hem Enes b. Mâlik hem de Ebû Hureyre rivâyetinde kunût “Bir ay” şeklinde nakledilmiştir.⁵² Bu konuya değinen Beyhakî’de “Otuz” gün ifadesinin daha doğru olduğunu belirtir.⁵³ Bu da hadisin aslında otuz gün veya bir ay ifadesinin bulunduğunu, kırk gün ifadesinin sonraki râvîlerden kaynaklanan bir hata olduğunu göstermektedir.

Şu halde buradaki kırk sayısında her ne kadar ittifak olmasa da yine “Bir ay” uzun bir zamanı ifade ettiği için “Kırk” günü de kesretten kinaye bir lafız olarak kabul edebiliriz.

6. İbn Abbâs (r.a) Rivâyeti:

مَكَثَ يُونُسُ فِي بَطْنِ الْحُوتِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا

“Yunus (a.s) balığın karnında kırk gün kaldı”⁵⁴

Bu hadis sıhhat açısından çok tenkit edilmemiştir. Dolayısıyla buradaki belirtilen kırk gün süreyi hakikat olarak da kabul edebiliriz. Yani zaman olarak balığın karnında “Kırk gün” süreyle kalmış olabilir. Çünkü bu olay bir mucize olarak gerçekleşmiştir. Kaldı ki mucize olmaksızın bile normal şekilde günümüzde buna benzer olaylar da

düşürülmüş ve Beni Süleym kabilesinin *Ri'l*, *Zekvân* ve *Usayya* kolları bu öğretmenleri şehit etmişlerdir. Hâdiseyi önce vahiy yoluyla öğrenen Hz. Peygamber, hiçbir felaket karşısında hissetmediği derecede üzölmüş ve otuz veya kırk gün süreyle sabah namazlarında “Kunût” duası yapmıştır. (Bk. *DİA*, VI, s. 195)

⁴⁹ Buhârî, *Cihâd ve's-Siyer*, 9.

⁵⁰ Buhârî, *Meğâzî*, 28; Müslim, *Mesâcid*, 297.

⁵¹ Buhârî, *Cihâd*, 184; Müslim, *Mesâcid*, 299.

⁵² Müslim, *Mesâcid*, 295-300.

⁵³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, II, s. 199.

⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, s. 460; Hâkim, *Müstedrek*, IX, s. 393.

gerçekleşmiştir. Şöyle ki: 1891’de İngiltere’de balina avında iken 7 metre uzunluğundaki bir balinayı yakalamaya çalışan James Bartley adındaki bir balıkçı denize düşmüş ve bu balina da onu yutmuştu. Bir iki gün sonra o balık ölü olarak bulununca, yutmasından 60 saat geçtiği halde o kişi balığın karnından canlı olarak çıkartılmıştır.⁵⁵

Şu halde hadisteki “kırk gün” sayısı hakiki anlamda olabileceği gibi, kesretten kinaye de kabul edilebilir.

7. İbn Abbâs (r.a) Rivâyeti (II):

الأَرْضُ تَبْكِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا

“Yeryüzü mü’minlere (öldükten sonra) kırk sabah/gün ağlar”⁵⁶

Bu rivâyet hakkında kesin bir hüküm verilmemekle birlikte, burada bir teşbih bulunmaktadır. Nasıl ki kişi, sevdiği dostunu kaybedince üzülür ve ağlarsa, mü’min için de sevgili bir dost hükmünde olan yeryüzü ağlayabilmektedir. Zira secde eden bir kişi daha eksilmiştir. Demek ki yeryüzü onun salih amellerine seviniyor, kötü amellerine üzülüyor ve ağlıyor. Ancak yeryüzünün sevdiklerinin ardından ağlaması mecâzdır. Her ne kadar bu rivâyet zayıf da olsa, bu konuya Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle işaret de bulmak mümkündür: “...Onlara gök de yer de ağlamadı.”⁵⁷ Bu

âyetin tefsiri olarak Enes b. Mâlik (r.a) da şöyle nakleder: “Hiçbir kul yoktur ki gökte ona iki kapı olmasın. Bir kapıdan rızık çıkar, bir kapıdan da ameli girer. O öldüğü zaman onu kaybederler ve ona ağlarlar.” Bu âyeti okuduktan sonra Rasûlullah şöyle buyurdu: “Çünkü bunlar yeryüzünde salih bir amel yapmamışlardı ki yer ağlasın. Gökyüzüne de salih bir amelleri ve de hoş bir sözleri çıkmamıştı ki gök ağlasın.”⁵⁸

Şu halde bu rivâyette yeryüzünün mü’min için “Kırk gün” ağlaması olayını kesretten kinaye bir teşbih kabul edebiliriz.

⁵⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, V, s. 41 (Urdu Digest, Şubat, 1964'den naklen)

⁵⁶ İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, XIII, s. 373; Suyûtî, *Dürrü'l-Mensûr*, XII, s. 274.

⁵⁷ Duhân 44/29.

⁵⁸ Tirmizî, *Tefsir*, 44/2.

8. Ali b. Ebî Tâlib (r.a) Rivâyeti:

الْأَبْدَالُ يَكُونُ بِالشَّامِ وَهُمْ أَرْبَعُونَ رَجُلًا كُلَّمَا مَاتَ رَجُلٌ أَبْدَلَ اللَّهُ مَكَانَهُ رَجُلًا

“Ebdallar⁵⁹ Şam’dadır. Onlar kırk erkektir. Bunlardan biri öldü mü, Allah yerine birini koyar.”⁶⁰

Sehâvî (902/1497) bu konudaki rivâyetlerin hepsinin zayıf olduğunu belirttiikten sonra,⁶¹ Enes b. Mâlik’e nisbet edilen bir rivâyeti şöyle nakleder: “Ebdallar kırk erkek, kırk kadındır. Erkeklerden biri öldü mü onun yerine bir başkası geçirilir. Kadınlardan da biri öldü mü onun yerine bir başkası geçirilir. (böylece sayı kırk olarak devam eder).”⁶² Ancak Ubade b. Sâmit (r.a) riayetinde bu sayının (ebdalların) otuz olduğu da nakledilmiştir.⁶³ Bir başka rivâyette ise “Her asırda ümmetimin hayırlıları beş yüzdür”⁶⁴ şeklinde gelmektedir. Dolayısıyla rivâyetlerde sayılar değiştiği için, kırktan ziyade belki bu sayılar ile kesretten kinaye kastedilmiş olabilir.

Daha ziyade Tasavvuf ve Alevî Bektaşî Müslüman Türk felsefesinde yer alna “Kırklar” tâbirinin kaynağı muhtemelen bu rivâyete dayanmaktadır. Görüldüğü gibi rivâyetler çok zayıf ve rakamlar farklı da nakledilse, Hz. Ali ve Enes b. Mâlik (r.a) hadislerinde ebdalların sayısı kırk olarak belirtilmektedir.

Şu halde bu rivâyetlerdeki “Kırk” sayılarını hakikate hamledeceğimiz gibi, kesretten kinaye olarak yorumlamamız da mümkündür.

⁵⁹ **Ebdâl:** “Bedel” kelimesinin çoğuludur. Türkçe’de “Abdal” şeklinde kullanılmaktadır. Ebdâl, evliya ve abidlere verilen özel isimdir. Çünkü onlar kötü huylarını (iyiye) tebdil ettiler, nefislerini buna razı kıldılar. Dolayısıyla sanki günahlarını hasenata tebdil etmiş kişilerdir. Tasavvufta ise dünya ilgilerinden kurtularak kendisini Allah yoluna adayan ve ricalü’l-gayb diye adlandırılan evliya zümresi içinde yer alan sûfi veya erenler hakkında kullanılır. (Bk. *DİA*, I, s. 59)

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, s. 112.

⁶¹ Sehâvî, *el-Makâsîdü’l-Hasene*, s. 22.

⁶² Sehâvî, *el-Makâsîdü’l-Hasene*, s. 22-23.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 322.

⁶⁴ Ebu Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, I, s. 8; Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, s. 25.

9. Câbir b. Abdullah (r.a.) Rivâyeti:

يَدْخُلُ فُقَرَاءُ الْمُسْلِمِينَ الْجَنَّةَ قَبْلَ أَغْنِيَائِهِمْ بِأَرْبَعِينَ خَرِيفًا.

“Müslümanların fakirleri cennete zenginlerden kırk yıl önce gireceklerdir.”⁶⁵

Tirmizî Sünen’inde bu hadise “Hasen” demiştir. Burada anlatılmak istenen fakirliğin tercihi değil, fakirlikle karşı karşıya kalanların sabretmesidir. Dolayısıyla hadiste sabreden fakirlerin, şükreden zenginlerden daha faziletli olduğuna ayrı bir nükte vardır. Şu halde fakirlik kişiyi isyana değil, sabretmeye götürmelidir. Nitekim başka hadislerde de cennet ehlinin çoğunluğunun dünyada fakirlik sıkıntısı çeken ve sabredenler olduğu haber verilmiştir.⁶⁶ Bu konuyu teyid bakımından Abdullah b. Amr (r.a)’dan gelen bir başka rivâyet de şöyledir: “Muhacirlerin fakirleri kıyamet günü zenginleri kırk yıl önce geçerler ve cennete girerler.”⁶⁷ Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) den gelen bir rivâyette de muhâcirlerin fakirleri Cennete zenginlerden beş yüz yıl önce gireceği ve bu “Beş yüz” yıllık zaman diliminin “yarım gün” olduğu bildirilmiştir.⁶⁸ Peygamberimiz bir duasında Allah’a şöyle yalvarmıştır: “Allah’ım! Beni yoksul olarak yaşat ve yoksul olarak canımı al ve kıyamet gününde de yoksullar arasında haşret. Âişe (r.ha) Ey Allah’ın Rasûlü! Niçin böyle dua ediyorsun diye sorunca, Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur: Çünkü onlar zenginlerinden kırk yıl önce Cennete gireceklerdir. Ey Âişe! Yoksulu yarım hurmayla da olsa boş çevirme ona bir şeyler ver. Ey Âişe! Yoksulları sev onlara yakın ol Allah’ta seni kıyamet günü cennetine yakın eder.”⁶⁹

Şu halde hadisteki “Kırk” sayısı ile, kesretten kinaye olarak sabreden fakirlerin ahiretteki mükafatına işaret edilmiştir.

⁶⁵ Tirmizî, *Zühd*, 37.

⁶⁶ Müslim, *Zikir*, 94.

⁶⁷ Müslim, *Zühd*, 37.

⁶⁸ İbn Mâce, *Zühd*, 6.

⁶⁹ Tirmizî, *Zühd*, 37.

10. Ebû Zerr el-Gıfârî (r.a) Rivâyeti:

يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ مَسْجِدٍ وُضِعَ فِي الْأَرْضِ أَوَّلَ؟ قَالَ الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ. قَالَ قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ الْمَسْجِدُ الْأَقْصَى. قُلْتُ كَمْ كَانَ بَيْنَهُمَا؟ قَالَ أَرْبَعُونَ سَنَةً

Bir defasında Ebû Zerr (r.a) yeryüzünde (ibadet için) ortaya konan ilk mescid hangisidir? diye Hz. Peygamber’e sormuştu. Peygamberimiz de (s.a.v) “Mescid-i Haram” buyurmuştur. Sonra hangisi? demiş, bu defa “Mescid-i Aksâ” cevabını vermiştir. Tekrar bu iki mescidin inşası arasında ne kadar zaman vardır? deyince, o da “Kırk yıl” şeklinde cevap vermiştir.⁷⁰

Mescid-i Aksâ’ya bu ismin verilmesi, Ka’be’ye uzaklığından dolayı olduğu kabul edilmiştir. Buhârî ve Müslim’de geçen bu rivâyetteki “kırk yıllık zaman” hususunda ve bu mescidlerin yapımı hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Mesela Mescid-i Aksâ’nın ilk temeli Davûd (a.s) tarafından atıldığı, bilahare Süleyman (a.s) tarafından da tamamlandığını söyleyenler olmuştur. Ka’be’nin de temelini Hz. Âdem atmış, bilahare Hz. İbrahim tamamlamıştır. İkisi arasında geçen süre ise bin yıldan fazladır.⁷¹ Bununla birlikte Kâ’be’nin Hz. Âdem, Mescid-i Aksâ’nın da Âdem’in oğulları tarafından yapıldığını ve ikisi arasında kırk yıllık bir zaman bulunduğunu söyleyenler de olmuştur.⁷²

Görüldüğü gibi hadisteki kırk yıllık zaman dilimini bazı âlimler mecâza, bazı âlimler de hakikate hamletmişlerdir. Bu takdirde “kırk” rakamı çokluktan kinaye olup “uzun zaman” dilimi anlamında kullanılmış olması daha muhtemeldir. Dolayısıyla buradaki “kırk” sayısının çokluktan kinaye kabul edilmesi daha uygun gözükmektedir.

⁷⁰ Buhârî, *Enbiyâ*, 10; Müslim, *Mesâcid*, 1.

⁷¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, s. 408, XV, s. 148; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XXIII, s. 246; Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*, Akçağ yay. İst. 1994. XII, s. 510.

⁷² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XV, s. 148.

11. Nevvâs b. Sem'ân el Kilâbî (r.a.) Rivâyeti:

...قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا بُنِئُ فِي الْأَرْضِ؟ قَالَ: أَرْبَعِينَ يَوْمًا. يَوْمٌ كَسَنَةٍ وَيَوْمٌ كَشَهْرٍ وَيَوْمٌ كَجُمُعَةٍ وَسَائِرُ

أَيَّامِهِ كَأَيَّامِكُمْ.

(Rasûlullah (s.a.v.) bir defasında Deccâl'den⁷³ bahsediyordu) ...Biz de Ey Allah'ın Rasûlü! Deccâl yeryüzünde ne kadar kalacaktır? dedik. Buyurdular ki “Kırk gün kalacaktır; bir günü bir sene uzunluğunda, bir günü bir ay uzunluğunda, bir günü bir hafta uzunluğunda olacak, diğer günleri ise sizin bu günkü günleriniz durumunda olacaktır.”⁷⁴ Hadisin devamı şöyledir: Ey Allah'ın Rasûlü, bir sene kadar olacak günde bir günlük namaz bize kâfi gelecek mi? Ne dersiniz? dedik. Şöyle buyurdular: “Hayır sizler namaz vakitlerini bu günkü kıldığınız şekilde hesap ederek takdir edip ayarlarsınız.”

Tirmîzî bu rivâyeti “Hasen Sahih Garib” olarak nitelendirmiştir. Bu hadisteki “Kırk gün” teşbihi de, kesretten kinaye bir zaman dilimi olarak anlaşılabilir. Nitekim fiten türü hadislerle çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bunların hepsi de ihtimal dâhilindedir. Mesela Deccâl fitnesinden dolayı üzülen mü'minlere bir gün, bir yıl kadar uzun geleceği şeklinde yorumlanırken, bir günün bir yıl kadar uzun olmasını, Deccâl'in kuzey kutbundan çıkacağına işaret de sayanlar olmuştur. Zira kuzey kutbunda altı ay gece ve altı ay gündüz devam etmektedir.⁷⁵ Nitekim fıkıh kitaplarında bu hadis, “namaz gibi vakte bağlı ibadetlerin tamamının veya bir kısmının teşekkül etmediği kutup bölgelerinde, bu ibadetler en yakın bölgenin vakitleri dikkate alınarak (takdir edilerek) eda edilir” hükmüne delil alınmıştır.⁷⁶

⁷³ *Deccâl*, ahir zamanda ortaya çıkıp göstereceği harikulade olaylar sayesinde bazı insanları dalaletle sürükleyen yalancı kişidir. Yanında su ve ateş bulunacak, fakat gerçekte onun suyu yakıcı ateş, ateşi de tatlı ve soğuk su olacağı haber verilmiştir. (Bk. Buhârî, *Fiten*, 26) Çünkü Deccâl'in suyu, her çeşit sefahat, israfat ve Allah'a isyan olan fiillerdir. Ateşi ise idamlar, hapisaneler ve tahkirlerdir. Allah için sıkıntılara katlanıp Deccâl'in tatlı suyuna, makam ve mevkisine iltifât etmeyenler dünya ateşinde yanacaklar, fakat ahirette ilahi ikrama mazhar olacaklardır. Deccâle dair rivâyetlerin çoğunda ondan bir kişi olarak bahsedilirken, bazılarında otuz civarında Deccâl'in çıkacağı ifade edilmiştir. (Bk. Buhârî, *Fiten*, 25; Müslim, *Fiten*, 84) Kamil Miras ise şöyle der: “Deccâl tek bir kişi olmayıp küfrün sembolü olarak küfrü yayan herkeştir.” (Bk. Kamil Miras, *Tecrid-i Sarih Tercemesi*, IX, s. 184)

⁷⁴ Tirmîzî, *Fiten*, 59; Ebû Dâvûd, *Melâhim*, 14.

⁷⁵ Bediüzzaman, *Sözler*, s. 373.

⁷⁶ İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, I, s. 242-244.

Şu halde konumuz açısından buradaki kırk günü kesretten kinaye olarak kabul edebiliriz.

12. Ebû Rezîn el Ukaylî (r.a.) Rivâyeti:

رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبُوءَةِ وَهِيَ عَلَى رَجُلٍ طَائِرٍ مَا لَمْ يَتَحَدَّثْ بِهَا فَإِذَا تَحَدَّثَ بِهَا

سَقَطَتْ

“Müminin rüyası peygamberliğin kırkta bir parçasıdır. Kimseye anlatmadığı sürece kuşun ayağına bağlı gibi olup anlatıldığı vakit düşer”⁷⁷

Tirmîzî bu rivâyetten sonra yine Ebû Rezîn (r.a.)’den gelen, fakat rivâyet zinciri Hasen b. Ali el-Hallâl vasıtasıyla olan bir başka rivâyeti şöyle nakleder: “Müslümanın rüyası peygamberliğin kırk altı da bir parçasıdır. Kimseye anlatılmadığı sürece kuşun bacağına bağlı gibi olup anlatıldığı vakit düşer.”⁷⁸ Tirmîzî önceki rivâyet hakkında değerlendirme yapmazken, bu rivâyetin sıhhati hakkında “Hasen-Sahih” hükmünü vermiştir.

Görüldüğü gibi aynı sahabî râvîsinden gelen bir rivâyette “Kırk”, bir başka rivâyette “Kırk altı” sayısı nakledilmektedir. Birinci rivâyet sıhhat yönüyle zayıf, ikinci rivâyet sahihtir. Muhtemelen bu sayı değişikliği hadisin diğer râvîlerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla böyle durumda sahih rivâyetlere itibar edilir. Ayrıca Enes b. Mâlik’ten gelen bir rivâyette “Salih kişilerin gördüğü rüyaların, nübüvvetin kırk altı parçasından bir bölümü”⁷⁹ olduğu belirtilmektedir. Hz. Peygamber’in vahyi önceleri sadık ve salih rüyalar olarak altı ay devam etmiştir. Ondan sonra vahiy çoğunlukla Cebrail vasıtasıyla gelmiştir. Hz. Peygamber’in risalet hayatı yirmi üç sene devam ettiğine göre rüya yoluyla vahiy müddeti, nübüvvetleri zamanının kırk altı parçasından bir parça olmuş olmaktadır. Bu cihetle salih mü’minin gördüğü rüyalar, sıhhat ve isabet

⁷⁷ Tirmizî, *Rüya*, 6.

⁷⁸ Tirmizî, *Rüya*, 6.

⁷⁹ Buhârî, *Ta’bir*, 2.

yönüyle nübüvvetin kırk altı parçasından bir parçasına uygun düşmektedir. Yoksa nübüvvetin böyle bir parçası devam ediyor anlamında değildir.⁸⁰

Şu halde Ebû Rezîn'in ikinci rivâyeti ile Enes b. Mâlik'in rivâyeti daha muteber olduğundan buradaki söylenen sayı “Kırkta bir” değil, “Kırk altıda bir” kabul edilebilir. Böylece nakledilen sayının kesretten kinaye bir teşbih olduğunu söyleyebiliriz.

13. Ka'b b. Mâlik (r.a) Rivâyeti:

الْأَنَّ أَرْبَعِينَ دَارًا جَارًا

“Dikkat edin! Kırk ev komşudur”⁸¹

Hadis, zayıf kabul edilmekle birlikte,⁸² burada komşu hukukunu bildirme ve komşu haklarına dikkat çekme bakımından “kırk ev” şeklinde bir sınır çizilmiştir. Buradaki kırk sayısı ile öncelikle bir dikkat çekme vardır. Nitekim bir başka rivâyette “Komşu hakkı sağdan, soldan, önden arkadan kırk evdir”⁸³ denilmiştir. Bazı âlimler bununla taksimi kastetmiş olma ihtimalinin bulunduğunu, bu durumda her cihetten on ev düştüğünü söylemişlerdir. Hatta âlimler bu rivâyetlerden hareketle komşuluk sınırının tayininde ihtilaf etmişlerdir. Bazıları “Sesimizin ulaştığı herkes komşudur” derken, bazıları da “Mescidde seninle sabah namazını kılan komşudur” demişlerdir.⁸⁴

Görüldüğü gibi hadisteki belirtilen “Kırk ev” ifadesinden anlaşılan ayrı ayrı kırk ev olabileceği gibi, belki kesretten kinaye bir ifade de kabul edilebilir.

b. Kırk Sayısıyla Yapılan Teşvikler

1. İbn Abbâs (r.a) Rivâyeti:

مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلًا لَا يُشْرِكُونَ بِاللَّهِ شَيْئًا إِلَّا شَفَعَهُمُ اللَّهُ فِيهِ

⁸⁰ Kamil Miras, *Tecrid-i Sarih Terceme ve Şerhi*, XII, s. 273.

⁸¹ Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebir*, XII, s. 417.

⁸² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, s. 447.

⁸³ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, s. 168.

⁸⁴ Canan, İbrahim, a.g.e, IX, s. 447.

“Hiç bir Müslüman yoktur ki, öldüğü zaman cenazesini Allah’a hiçbir şeyi ortak (şirk) koşmayan kırk kişi tutup yüklensinler de (namazını kılsınlar), Allah onların o kimse hakkında şefaetlerini kabul etmesin (hiç mümkün mü! Elbette kabul eder.)”⁸⁵

Sahih-i Müslim’deki bu rivâyeti destekleyen bir başka rivâyet de şöyledir: “Kırk kişi bir cenazede bulunur ve namazını kılsa (dua ederse) bundan dolayı onların cenazeye şefaati (duası) kabul edilir.”⁸⁶ Ebû Hureyre (r.a)’dan gelen bir rivâyette ise “Cenazeye katılanların sayısı ‘yüz kişi’ olursa duaları kabul olur”⁸⁷ şeklinde nakledilmektedir. Bu da gösteriyor ki cenazeye katılan kırk kişi, kesretten kinaye olarak, katılıma teşvik sadedinde söylenmiştir. Yoksa cenazede duanın kabulü için yalnız “kırk” gibi belli bir sayı olma şartı yoktur. Belki böylece bir topluluğun yapmış olduğu dua ve ölüye karşı duyulan hüsn-i zan ile Allah’ın rahmeti celbedilecektir. Burada ölüye karşı son görevin yapılmasına ayrı bir teşvik bulunmakla birlikte, örfümüzdeki cenaze namazından sonraki “hakkınız helal eder misiniz?” tarzındaki helalleşme uygulaması da belki bu düşünceye bağlı olan iyi niyetli uygulamalardır.

Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle bir olay anlatır: Hz. Peygamber ile beraber otururken yanımızdan bir cenaze geçti. Bazı sahabîler bu cenazeyi “Hayır” ile andılar. Peygamberimiz “Vacip oldu” buyurdular. Sonra bir cenaze daha geçti. Sahabîlerden bazıları bunu da “Şer” ile andılar. Hz. Peygamber buna da “Vacip oldu” buyurdular. Bunun üzerine aramızda bulunan Ömer b. el-Hattâb: “Ne vacip oldu ey Allah’ın Rasûlü?” diye sordu. Hz. Peygamber de “Önceki cenazeyi hayır ile yâd ettiniz, ona cennet vacip oldu. Sonraki cenazeyi de şer ile andınız buna da cehennem vacip oldu” buyurdu. Ardından da şunları ekledi: “Melekler gökyüzünde, siz de yeryüzünde Allah’ın şâhitlerisiniz. Ayrıca sizin bazınız (dünyada) bazınızın şâhididir.”⁸⁸

Şu halde rivâyetlerdeki “Kırk” sayısı ile kastedilen belli rakam değil, belki kesretten kinaye olarak çokluk kabul edilmelidir.

⁸⁵ Müslim, *Cenâiz*, 59.

⁸⁶ Ebû Nuaym, *Marifetü’s-Sahâbe*, XVI, s. 104.

⁸⁷ İbn Mâce, *Cenâiz*, 19.

⁸⁸ Ebû Dâvûd, *Cenâiz*, 80.

2. İbn Abbâs (r.a) Rivâyeti (II):

مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنَ السُّنَّةِ كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا وَشَهِيدًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Ümmetimden kim kırk hadis ezberlerse, kıyamet günü ona şefaatçi ve şâhid olurum”⁸⁹

Bu hadis sıhhat açısından zayıf kabul edilmekle birlikte,⁹⁰ hadis edebiyatındaki “Kırk hadis” türü çalışmaların temelini oluşturmaktadır. Zira bu konuda farklı lafızlarla gelen başka rivâyetler de vardır. Mesela Enes b. Mâlik (r.a) rivâyeti şöyledir: مَنْ حَمَلَ مِنْ

“Ümmetimden kırk hadis bilen (ezberleyeni) “أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا بَعَثَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقِيهًا عَالِمًا Allah kıyamet günü âlim ve fakih olarak diriltir.”⁹¹ Hz. Ali (r.a) dan da şöyle nakledilir:

مَنْ تَعَلَّمَ أَرْبَعِينَ حَدِيثًا ابْتِغَاءً وَجْهِ اللَّهِ تَعَالَى لِيُعَلِّمَ بِهِ أُمَّتِي فِي حَالِهِمْ وَحَرَامِهِمْ حَشَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَالِمًا

“Kim Allah rızası için ümmetime helal ve haramı öğretmek maksadıyla kırk hadis öğrenirse (ezberlerse), Allah kıyamet günü onu âlim olarak haşreder.”⁹² Ayrıca zayıf bir rivâyette sadece ‘iki hadis bile öğrenip onları başkalarına öğretip ve onlardan faydalananlar için, bunun altmış yıllık ibadetten hayırlı olduğu’⁹³ şeklinde de bir teşbih bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi bu rivâyetler çok zayıf da olsa eğitim ve öğretimi kolaylaştırma niyetle İslâm âleminde çok şöhret bulmuştur. Nitekim bu vesile ile kırk hadis konusunda günümüze kadar üç yüzün üzerinde eser kaleme alınmıştır. Hatta muhaddisler, râvîlerin yanı sıra hadis tahsili için dolaştıkları çeşitli kültür merkezlerinde duyup öğrendikleri hadislerden bu beldelere göre bir seçme yaparak “Büldaniye” adlı kırk hadisler bile meydana getirmişlerdir.⁹⁴

⁸⁹ İbn Adî, *el-Kâmil*, Dâru’l-Fiker, Beyrut, 1988, I, s. 330; III, s. 18.; Hatîb Bağdâdî, *Şerefu Ashâbi’l-Hadis*, thk. M. Said Hatiboğlu, s. 20.

⁹⁰ Sehâvî, *el-Makâsıdu’l-Hasene*, s. 418.

⁹¹ Beyhakî, *Şuabü’l-îmân*, VII, 22.

⁹² Ali el-Muttakî, *Kenzü’l-Ummâl*, X, 164.

⁹³ Hatîb Bağdâdî, *Şerefu Ashâbi’l-Hadis*, thk. M. Said Hatiboğlu s. 80.

⁹⁴ M. Yaşar Kandemir, “Kırk Hadis”, DİA, XXV, 468.

Bununla birlikte kırk hadis çalışmalarının yanında “yüz bir hadis” “beş yüz hadis” “bin bir hadis” gibi eserler de ortaya konmuştur. Zira bu sayılarla hedef öncelikle eğitim ve öğretimdir. Ancak İslâm âlimleri yukarıdaki kırk sayısını zahir anlamıyla yorumlayarak, “Kırk hadis” türü eserler üzerinde daha fazla yoğunlaşmışlardır.

3. Enes b. Mâlik (r.a) Rivâyeti:

مَنْ قَرَأَ أَرْبَعِينَ آيَةً فِي لَيْلَةٍ لَمْ يُكْتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ

“Kim bir gecede kırk âyet okursa, gafillerden sayılmaz.”⁹⁵

Beyhakî’nin (458/1065) naklettiği bu hadisi, terğib/teşvik maksadıyla söylenmiş rivâyetlerden kabul etmek gerekir. Zira bu tür hadisleri, bir gecede yalnız kırk âyet okunmak şeklinde değil, imkân olduğu kadar okumak olarak yorumlanmalıdır. Nitekim bir başka rivâyette “Kim geceyi on âyet (aşır) okuyarak ihya ederse gafillerden sayılmaz. Yüz âyet okuyan ise kânîtin (gece namazı kılanlar) zümresine yazılır”⁹⁶ şeklinde, Kur’ân okumada belli bir âyet sınırının olmadığına işaret edilmiştir. Hatta bir başka rivâyette “elli âyet okuyan gafillerden yazılmaz”⁹⁷ şeklinde bildirilmiştir. Dolayısıyla bu konuda başka rivâyetlere de bakıldığında bu tür hadisler başka bir karine ile desteklenmezse, böyle sayıların kesretten kinaye anlamında Kur’ân’dan bir bölümün okunması şeklinde teşvik maksadıyla söylenen rivâyetler olduğu anlaşılmaktadır.

Şu halde yukarıdaki sayı ile hadisin verdiği mesaj; bir kişi gecede on âyet de okusa, yirmi âyet de okusa gafillerden sayılmaz şeklinde anlaşılmalıdır.

4. Enes b. Mâlik (r.a) Rivâyeti (II):

مَنْ صَلَّى فِي مَسْجِدِي أَرْبَعِينَ صَلَاةً لَا تَفُوتُهُ صَلَاةٌ كُتِبَتْ لَهُ بَرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ وَبَرَاءَةٌ مِنَ الْعَذَابِ

وَبَرَاءَةٌ مِنَ النَّفَاقِ.

⁹⁵ Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, V, 213.

⁹⁶ Ebû Dâvûd, *Salât*, 326.

⁹⁷ Dârimi, *Fezâilü’l-Kur’ân*, 27.

"Kim (Medîne'deki) benim mescidimde (Mescid-i Nebevî'de) kırk vakit namaza vaktini geçirmeden ve hiç ara vermeden devam ederse, cehennem azabından ve nifaktan (uzaklaşma) kurtuluş beratı yazılır (verilir)."⁹⁸

Bu hadis, Medîne'deki Mescid-i Nebevî'de kılınan namazın faziletini anlatmaktadır. Bu rivâyeti destekleyen Câbir b. Abdullah (r.a) hadisi de şöyledir: "Şu mescidimdeki bir (vakit) namaz, Mescid-i Harâm hariç bütün mescidlerde kılınan bin (vakit) namazdan daha faziletli ve hayırlıdır. Mescid-i Harâm'da kılınan bir (vakit) namaz ise, diğer mescidlerde kılınan yüzbin (vakit) namazdan daha hayırlı ve faziletlidir."⁹⁹ Ayrıca Ebû'd-Derda (r.a) dan gelen bir başka rivâyette de üç mesdiddeki namazların fazileti şöyle sıralanmıştır: "Mescid-i Harâm'da kılınan bir (vakit) namaz, yüzbin (vakit) namaza bedeldir. (Medine'de) mescidimde kılınan bir (vakit) namaz bin (vakit) namaza muadildir. Beytü'l-Makdis'te kılınan bir (vakit) namaz beşyüz (vakit) namaza denktir."¹⁰⁰

Görüldüğü gibi hadislerde namazların faziletini anlatma sadedinde, mescidlere göre kıyaslayabilmek için çeşitli sayılar verilmiştir. Dolayısıyla yukarıdaki rivâyette de nakledilen kırk sayısı kesretten kinaye olarak yorumlanabilir. Şu halde buradaki "Kırk" sayısı, mutlaka "Kırk vakit" anlamında bir sayı değil, belki kesretten kinaye ve teşvik olarak kullanılmış bir sayı olabilir.

5. İbn Ömer (r.a) Rivâyeti:

مَنْ قَادَ أَعْمَى أَرْبَعِينَ خُطْوَةً وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ

"Kim bir âmâyı elinden tutup kırk adım götürürse, cennet vacip olur"¹⁰¹

Hadis usulü açısından zayıf kabul edilen bu rivâyet,¹⁰² verdiği mesaj yönüyle kesretten kinaye bir sayı olarak yorumlanabilir. Dolayısıyla âmâya/engelliye birkaç adım yardımcı olanlar da aynı sevabı alabilecekler anlamına gelir. Demek ki engelli bir

⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, s. 155

⁹⁹ İbn Mâce, *İkametü's-Salât*, 195

¹⁰⁰ Suyûtî, *el-Fethu'l-Kebir*, II, s. 204

¹⁰¹ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IX, s. 466; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebir*, XII, s. 353.

¹⁰² Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, III, s. 334.

kimseye üç adım yardım eden de cenneti hak eder şeklinde yorumlanabilir. Bir de cennet mutluluk yeri olduğu için, iyi bir iş yaptığından dolayı, böyle kişiler karşı tarafın duasını almış olur ve dolayısıyla dünyada da sanki cennet mutluluğunu yakalamış olur.

Şu halde bu rivâyetteki “Kırk adım” teşbihi engellilere yardım etmeye yönelik bir teşvik olarak kabul edebiliriz.

6. Abdullah b. Mesûd (r.a) Rivâyeti:

لَا يَزَالُ أَرْبَعُونَ رَجُلًا مِنْ أُمَّتِي قُلُوبُهُمْ عَلَى قَلْبِ إِبْرَاهِيمَ

“Ümmetimden kırk adamın kalbi devamlı İbrahim (a.s)’ın kalbi üzerine bulunur”¹⁰³

Zayıf da olsa bu hadiste¹⁰⁴ ümmet-i Muhammed içinde Hz. İbrahim gibi teslimiyet ve tevekkül sahibi kişilerin bulunacağına veya bulunması gerektiğine bir telmih yapılmaktadır. Dolayısıyla bu rivâyet Hz. İbrahim gibi temiz kalpli, iyi niyetli çok insan bulunması gerekir anlamında da kabul edilebilir. Zira bir başka zayıf rivâyette Hz. Adem’in kalbi üzere üç yüz kişi bulunacağı haber verilmiştir.¹⁰⁵ Demek ki yukarıdaki hadisi sayıdan ziyade kalplerin temizliğine dikkat çekme anlamında kabul edebiliriz. Zira bütün ameller kalbe bağlıdır. Nitekim kalpte biri Hakk’a, diğeriyle halka bakan iki yüz bulunmaktadır. Bu yönüyle kalp, iki yönü olan öyle nûrânî bir cevherdir ki, bir yönüyle devamlı ruhlar âlemine, diğer yönüyle de cisimler âlemine bakar. Cisim, şer’î ölçülerin birleştiriciliğinde rûhun emrine girmişse, kalp, ruhlar âlemi yoluyla aldığı feyizleri bedene ve cisme taşıyarak, orada huzur ve itminân meydana getirir. Demek ki kalp, bütün hayırların, bereketlerin insana ulaşmasında önemli bir köprü vazifesi gördüğü gibi, aynı zamanda şeytânî ve nefsânî bütün dürtülere, tehlikeli işlere âlet de olabilir. O, Hakk’a tevcih edilebildiği sürece, bedeninin en karanlık noktalarına kadar her yanına ışıklar yağdıran bir projektör olur. Ancak yüzü Hak’tan uzaklaşıp dünyaya dönük kaldığı zamanlarda da şeytanın zehirli oklarının hedefi hâline gelmekten kendini koruyamaz. Dolayısıyla kalbimizi çeşitli kaymalara karşı koruyabilmemiz için يَا اللَّهُمَّ

¹⁰³ Taberânî, *Mu’cemü’l-Kebîr*, IX, s. 27.

¹⁰⁴ Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, X, s. 63.

¹⁰⁵ Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, I, 9; Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, s. 25.

مَنْ أَصْبَحَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ صَائِمًا وَعَادَ مَرِيضًا وَأَطْعَمَ مَسْكِينًا وَشَيَّعَ جَنَازَةً لَمْ يَتْبَعْهُ ذَنْبٌ أَرْبَعِينَ سَنَةً¹⁰⁶ duası tavsiye edilmiştir.

Şu halde hadisteki “Kırk” sayısını kesretten kinaye olarak kabul etmek daha makul gözükmektedir.

7. Câbir b. Abdullah (r.a) Rivâyeti:

مَنْ أَصْبَحَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ صَائِمًا وَعَادَ مَرِيضًا وَأَطْعَمَ مَسْكِينًا وَشَيَّعَ جَنَازَةً لَمْ يَتْبَعْهُ ذَنْبٌ أَرْبَعِينَ سَنَةً

“Kim Cuma günü oruçlu sabahlar, hasta ziyaret eder, miskin doyurur veya cenazeye katılırsa, ona kırk sene günah dokunmaz”¹⁰⁷

Bu hadis, rivâyet açısından oldukça zayıf olmakla birlikte,¹⁰⁸ Cuma gününün faziletini beyan etme sadedinde birçok sahih hadis bulunmaktadır. Mesela Ebû Hureyre (r.a) hadisinde Cuma günü güzelce abdest alıp camiye giderek hutbe dileyen kişinin günahlarının bağışlanacağı müjdesi verilmektedir.¹⁰⁹ İyilikleri bir günde yapma ile alakalı Ebû Hureyre (r.a) den gelen bir başka rivâyet ise şöyledir: Peygamberimiz ahabına hitaben “Bugün kim oruçludur?” diye sormuş, Hz. Ebû Bekir “Ben ya Rasûlallah!” demiştir. Arkasından “Bugün kim fakiri doyurdu?” diye sorunca, Hz. Ebû Bekir yine “Ben ya Rasûlallah!” demiştir. Peygamberimiz “Bugün kim hasta ziyaret etti?” diye tekrarlayınca, Hz. Ebû Bekir yine “Ben ya Rasûlallah!” diye cevap vermiştir. Tekrar Peygamberimiz “Bugün kim cenazeye katıldı? diye sorunca, cemaatten yine Hz. Ebû Bekir “Ben ya Rasûlallah!” diyebilmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Kim bu güzel hasletleri kendinde toplarsa cennete girer” buyurmuşlardır.¹¹⁰

Görüldüğü gibi burada Câbir b. Abdullah (r.a) hadisi ile Ebû Hureyre (r.a) hadisi iyilikleri bir günde toplama bakımından mana olarak birbirini desteklemektedir. Demek ki Câbir hadisindeki “Kırk yıl” teşbih ile iyiliklerin Cuma gününe tahsisi, ancak bu

¹⁰⁶ Tirmizî, *Kader* 7.

¹⁰⁷ Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, V, s. 381.

¹⁰⁸ Hatta bazı âlimler bu rivâyeti “Mevzû hadis” kabul etmişlerdir. Bk. Şevkânî, *Fevâidu'l-Mecmûa*, s. 437; Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâsîsî'z-Zâife*, II, s. 197.

¹⁰⁹ Müslim, *Cuma*, 27.

¹¹⁰ Müslim, *Fezailü'l-Ashâb*, 12.

amellere bir teşviktir. Yoksa bu iyilikleri bir Cuma günü yapanların artık kırk yıl boyunca başka iyilik yapmasına gerek yoktur gibi bir anlam çıkarılamaz.

O halde hadisteki Cuma günü yalnız haftanın Cuma gününe tahsis edilmemeli, bilakis herhangi bir günde bu ameller işlenirse, buradaki müjdeye nail olunacağı ümit edilmelidir. Dolayısıyla hadisteki “Kırk sene” sayısı da teşvik olarak çokluğa işaret eden mübalağalı bir ifade kabul edilmelidir.

8. Abdullah b. Amr (r.a) Rivâyeti:

أَرْبَعُونَ خَصْلَةً أَعْلَاهَا مَنِيحَةُ الْعَنْزِ، مَا مِنْ عَامِلٍ يَعْمَلُ بِخَصْلَةٍ مِنْهَا رَجَاءً تَوَاقُّهَا وَتَصْدِيقَ مَوْعُودِهَا

إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ بِهَا الْجَنَّةَ

“Kırk sevap vardır ki bunların en üstünü, birisine sağması için ödünç olarak sütlü bir keçi vermektir. Kim sevabını umarak ve hakkındaki vaadlere inanarak bu kırk hayırdan birini işlerse, Allah onu, bu sebeple cennete koyar.”¹¹¹

Buhârî’de nakledilen bu rivâyet ile kırk iyilikten en faziletlisinin sağmal bir keçinin ödünç verilmesi olduğu bildirilmekte ve yardımlaşmaya teşvik edilmektedir. Tabii ki bu teşvik öncelikle, hayvan bakımına imkân bulunabilen ortamlar için geçerlidir. Hadiste söz konusu olan kırk iyilik tek tek sayılmamıştır. Bu kırk iyiliğin teker teker sayılmamış olması, başka iyiliklere de rağbet edilmesine yönelik kabul edilebilir. Dolayısıyla iyiliklerin çokluğuna da işaret edilmiş olmaktadır. İmanın yetmiş kusur şube olarak belirtildiği hadiste, imanin yetmiş şubesi tek tek sayılmamıştır.¹¹² Hatta bazı rivâyetlerde imanin altmış kusur şube olduğu beyan edilmiştir. Demek ki buradaki gaye belli sayıdan ziyade çokluktur. Ancak bazı âlimler bu rakamları hakikate hamlederek bu sayıların altlarını teker teker doldurmaya çalışmışlardır. Nitekim İmam Beyhakî (458/1065) “*Şuabu’l-îmân*” adlı eserinde imanin şubeleri adedince bölüm ayırmış ve her bölümde o şubeye giren rivâyetleri toplamaya gayet etmiştir.

Şu halde hadisteki “Kırk” sayısını hakikatten ziyade, kesretten kinaye olarak almamız daha uygun gözükmektedir.

¹¹¹ Buhârî, *Hibe* 35.

¹¹² Buhârî, *Îmân*, 3; Müslim, *Îmân*, 57.

9. Abdullah b. Amr Rivâyeti (II):

إِقْرَأِ الْقُرْآنَ فِي أَرْبَعِينَ

“Ey Abdullah! Kur’ân’ı (en az) kırk günde oku (hatmet)”¹¹³

Tirmîzî bu hadise “Hasen-Garib” demiştir. Rivâyetin zahirinden anlaşılan kırk günde de olsa bir hatim yapılması gerektiğidir. Ancak buradaki emir vücuda değil, ibahaya hamledilerek kırk günde hatim yapılması mübah kabul edilmiştir. Nitekim bir defasında Abdullah b. Amr (r.a.) Hz. Peygamber’e Kur’ân’ı kaç günde baştan sona okuyayım? diye sormuştur. O da “Bir ayda” oku buyurmuştur. Bundan daha kısa zamanda okumaya gücüm yeter deyince, o halde “Yirmi günde” oku buyurmuş. Bundan daha kısa zamanda okumaya güç yetirebilirim deyince, “O halde on beş günde oku” buyurmuşlar. Abdullah, yine daha kısa zamanda okumaya gücüm yeter deyince, Öyleyse “On günde oku” buyurmuştur. Ardından daha kısa sürede okuyabilirim deyince, daha fazlası için ruhsat vermemiştir.¹¹⁴ Nitekim Tirmîzî’nin “sahih” olarak naklettiği bu rivâyetten anlaşılan, üç günden daha az bir zamanda Kur’ân hatmi yapılmamasıdır. Zira Kur’ân tefekkürle okunmalıdır. Oysa üç günden daha az bir zaman zarfında Kur’ân’ı başından sonuna kadar okuyan kimsenin Kur’ân’ın vermek istediği mesajı tam anlamıyla kavraması mümkün değildir.

Şu halde buradaki “Kırk” sayısını zahiri anlamıyla Kur’ân’ı belli zaman dilimleri içinde devamlı okumaya teşvik anlamında yorumlayabiliriz. Nitekim Kur’ân’ın “Otuz” cüze ayrılması hususu da kolaylık ve zamanı ayarlama olarak düşünülebilir.

10. Ömer b. el-Hattâb (r.a) Rivâyeti:

مَنْ صَلَّى فِي مَسْجِدِ جَمَاعَةٍ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً لَا تَفْوُتُهُ الرُّكْعَةُ الْأُولَى مِنْ صَلَاةِ الْعِشَاءِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا عِتْقًا

مِنَ النَّارِ

¹¹³ Tirmizî, *Kıraat*, 13.

¹¹⁴ Tirmizî, *Kıraat*, 13. Ayrıca bk. Buhârî, *Savm* 58; Müslim, *Sıyâm* 182.

“Kim bir mescidde cemaatle yatsının ilk rekâtını kaçırmadan kırk gece namaz kılarsa, Allah Teâlâ bu namazlar vesilesiyle onun için ateşten bir azatlık (kurtuluş) yazar.”¹¹⁵

Bu rivâyet Ebu Bekr el-Bûsirî (840/1436) tarafından zayıflığına işaret edilmekle birlikte ¹¹⁶ bu hadisi destekleyen bir başka rivâyet Enes b. Mâlik (r.a)’dan şöyle nakledilmiştir: “Her kim kırk gün süreyle cemaate devam eder ve ilk tekbîre yetişirse Allah o kimseye iki kurtuluş yazar: Birisi ateşten, diğeri münafıklardan kurtuluştur.”¹¹⁷ Ancak Enes rivâyeti de “mevkûf hadis” olarak kabul edilmiştir.¹¹⁸ Dolayısıyla rivâyetler sıhhat açısından zayıf da olsa, buradaki temel hedef cemaate devamı sağlamaktır. Zira faziletlere dair konularda zayıf rivâyetlerle amel edilebileceğine dair âlimlerin görüşleri daha önce belirtilmişti. Çünkü böyle teşvikler kişinin o işe (cemaate) alışkanlık kazanmasında önemli rol oynamaktadır.

Şu halde buradaki kırk sayısı da kesretten kinaye bir lafız kabul edilebilir.

11. Ebû Eyyûb el-Ensârî (r.a) Rivâyeti:

مَنْ أَخْلَصَ لِلَّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ظَهَرََتْ يَنَابِيعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ

“Kim kırk gün Allah’a samimi (ihlâslı) bir şekilde ibadet ederse, kalbinden diline hikmet çeşmeleri akmaya başlar.”¹¹⁹

Zayıf olarak değerlendirilen bu rivâyetin¹²⁰ bir başka tariki İbn Abbâs (r.a)’dan bir kelime değişikliği ile “*erbaîne yevmen*” yerine “*erbaîne sabâhan*” şeklinde gelmiştir.¹²¹

Tasavvuftaki “erbaîne girmek, erbaîn çıkarmak”¹²² düsturu öncelikle bu rivâyetlere dayanmaktadır. Zira Farsça’da “kırk” sayısı “çile” ile ifade edilir. Çile,

¹¹⁵ İbn Mâce, *Mesâcid*, 18.

¹¹⁶ el-Bûsirî, *el- Misbâhu ’z-Zucâce fi Zevâidi İbn Mâce*, Kahire, 1985. I, s. 101.

¹¹⁷ Tirmizî, *Salât*, 178.

¹¹⁸ **Mevkûf Hadis:** Sahâbeden rivâyet edilen söz, fiil veya takrir şeklinde sahâbeye izafe edilen sözlerdir. İsnadın sahâbide kalması sebebiyle bu isim verilmiştir. Meselâ “Hesaba çekilmezden önce kendinizi hesaba çekin” rivâyeti, Hz. Ömer’e ait mevkuf bir hadistir. (Bk. Tirmizî, *Sıfatü ’l-Kıyame*, 25)

¹¹⁹ Münâvî, *Feyzü ’l-Kadîr*, VI, s. 43.

¹²⁰ Sehâvî, a.g.e, s. 401.

¹²¹ Kudâî, *Müsnedü ’ş-Şihâb*, I, s. 285 (Cüz II, 261)

tasavvuf ıstılahında zevk u sefadan el çekerek, beden ve cismaniyeti aşma istikametinde, asgarî kırk gün olmak üzere, çetin bir perhiz ve disiplin içinde yaşama manasını ifade eder. Nitekim sûfiler, Hz. Mûsâ'nın, Cenâb-ı Hak'la mülâkat hazırlığı adına kırk günlük faslını, İsrailoğulları'nın kırk yıllık "Tîh" hayatlarını ve hatta tam kırk gün olmasa bile Peygamberimiz'in Hira mağarasında geçirdiği uzlet günlerini "çile" ve halvet dönemi kabul ederler. Dolayısıyla ehl-i tasavvuf erbaîn düsturu ile hadislerde geçen "kırk gün" sayısı arasında bir irtibat kurmuşlardır.

Ancak tasavvuf erbabının aksine hadiste geçen "kırk gün" veya "kırk sabah" teşbihi, cemaatle namaza teşvik olarak da yorumlanabilir. Zira "Her kim kırk gün süreyle cemaate devam eder ve ilk tekbîre yetişirse Allah o kimseye iki kurtuluş yazar: Birisi ateşten, diğeri münafıklardan kurtuluş"¹²³ şeklindeki rivâyet bu hususa işaret sayılabilir.

Şu halde hadisteki "Kırk" kaydının güzelliklere teşvik ile beraber kesretten kinaye bir zaman dilimi olarak da anlaşılması mümkündür.

12. Ebû Ümâme (r.a) Rivâyeti:

تَمَامُ الرِّبَاطِ أَرْبَعُونَ يَوْمًا وَمَنْ رَابَطَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا لَمْ يَبِعْ وَلَمْ يَشْتَرِ وَلَمْ يُحْدِثْ حَدَثًا خَرَجَ مِنْ ذَنْبِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ.

"Ribat kırk gündür.¹²⁴ Kim bu kırk gün zarfında alış veriş yapmadan (dünyevi işlerle meşgul olmadan), bidat işlemeden (ibadetle) zamanını değerlendirirse, annesinden yeni doğmuş gibi günahlardan temizlenmiş olur."¹²⁵

¹²² **Erbaine Girmek:** Tasavvufta sâlikin kırk gün süreyle özel bir mekânda inzivaya çekilip kendisini ibadete vermesidir. Bu halvet, 'erbaîne girmek' veya 'erbaîn çıkarmak' gibi ifadelerle de anılır. Halvethane veya çilehane denilen bu yerler genelde ancak ayakta durulabilecek kadar dar ve karanlık odalardır. Zira sâlik dış dünya ile irtibatını keserek bütün dikkatini iç âlemine yoğunlaştırır. Bu kırk gün zarfında kırk manevi perdenin açılması ümit edilir. (Bk. *DİA*, XI, s. 270)

¹²³ Tirmizî, *Salât*, 178.

¹²⁴ **Ribât**, sözlükte "düşman saldırılarını önlemek için sınır boylarında nöbet tutmak" anlamına gelir. Hz. Peygamber "Allah yolunda sınırdaki bir gün nöbet tutmak dünyadan ve onun üzerinde bulunanlardan daha hayırlıdır" (Buhârî, *Cihâd*, 73) buyurmuştur. Hadisteki bu haberden hareketle, başlangıçta cihâd için hazır tutulan atların bağlandığı ve murabıtların konakladığı basit çadırlardan ibaret olan ribâtlar giderek düşmana karşı korunaklı müstahkem yapılara dönüşmüştür. Bilahare ribât, askeri karakterini kaybedip dini ve tasavvufî bir karaktere bürünmüştür. (Bk. *DİA*, XXXV, s. 76)

Bu hadis de zayıf kabul edilen rivâyetlerdendir.¹²⁶ Nitekim bu konuda İbn Ebî Şeybe (235/849) “Ribat’ın tamamlanması kırk gündür”¹²⁷ şeklinde önce Ebû Hureyre’den “Mevkûf”, sonra da Mekhûl’den “Mürsel” olarak bir rivâyet nakletmektedir. Mekhûl tabîinden olup hicri 112. yılında vefat etmiştir. Dolayısıyla senetteki “inkıta” dan dolayı bu ikinci rivâyet daha da zayıflamaktadır.

Bununla birlikte hadisteki “Kırk gün” teşbihi, kesretten kinaye ile o işteki sebat ve devama işaret kabul edilebilir.

c. Kırk Sayısı ile Yapılan Sakındırmalar

1. Enes b. Mâlik (r.a) Rivâyeti:

وَقَدْ لَنَا فِي قَصِّ الشَّارِبِ وَتَقْلِيمِ الْأُظْفَارِ وَتَنْفِ الْإِبْطِ وَحَلْقِ الْعَانَةِ أَنْ لَا يُشْرَكَ أَكْثَرُ مِنْ أَرْبَعِينَ

لَيْلَةً.

“Bize Hz. Peygamber tarafından bıyığın kısaltılması, tırnağın kesilmesi, koltuk ve kasık traşı için vakit olarak kırk günü aşmamak tavsiye edildi.”¹²⁸

Sahih-i Müslim’de merfu olarak gelen bu rivâyet, temizlikte azami sınırı gün olarak belirlemek için değil, çokluktan kinaye olarak temizliği geciktirmeme anlamında bir sakındırmadır. Dolayısıyla buradaki “Kırk gün” ile yapılan teşbih, beden temizliğini günlerce terk etmeyin anlamında bir ikazdır. Nitekim Ebû Hureyre (r.a.)’dan gelen bir rivâyette temizlik için vakit tayini olmadığı şöyle gösterilmiştir: “Beş şey yaratılışın başlangıcından beri devam edip gelmektedir; kasık tıraşı, sünnet olmak, bıyıkları kısaltmak, koltuk altı kıllarını tıraş etmek ve tırnakları kesmek.”¹²⁹ Şu halde bu temizliklerin fitrata uygun bir zaman diliminde yerine getirilmesi esastır.

¹²⁵ Taberânî, *Müsnedu’ş-Şâmiyyîn*, IV, s. 323; Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, V, s. 528; Suyûtî, *el-Fethu’l-Kebir*, II, s. 38.

¹²⁶ Bk. Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, V, s. 538.

¹²⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, s. 584.

¹²⁸ Müslim, *Tahâret*, 51.

¹²⁹ Buhârî, *Libâs*, 63.

Bununla birlikte Ümmü Seleme ve Enes b. Mâlik'den gelen “Rasûlullah nifaslı (doğum yapan) kadınlar için kırk gün temizlenme müddeti belirledi”¹³⁰ rivâyeti ise, o konuda hakikî manasında nass olarak azami sınırı gösterir. Zira doğumdan sonra kanın kırk günden önce kesilmesi halinde, kadın yıkanıp ibadetlerini yapabilir. Fakat kırk günü geçmesi halinde ise bu kan özür kanı kabul edilir, kesilinceye kadar beklemeden temizlenerek ibadetlerine başlayabilir. Bu durum özür kabul edildiğinden özürlü kimselere tanınan ruhsat ve muafiyeti kullanarak her bir namaz için ayrı ayrı abdest alıp ibadetini eda eder. Ancak Mâlikîlerde ve Şafîîlerde nifas müddetinin azami süresinin “Altmış gün” olduğuna dair de bir görüş bulunmaktadır.¹³¹

Ancak yukarıdaki hadiste belirtilen “Kırk gün” sayısını hakikat değil mecâz anlamında sakındırma olarak kesretten kinaye bir zaman dilimi kabul edilebilir.

2. Ebû Cüheyym el-Ensârî (r.a) Rivâyeti:

لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ

“Eğer namaz kılanın önünden geçen kimse, bu geçişi sebebiyle kendisine gelen günahı bilseydi orada kırk yıl kalması onun için, namaz kılanın önünden geçmesinden daha hayırlı olurdu.”¹³²

Buhârî ve Müslim'deki rivâyet edilen bu hadisteki kırk yıl teşbihi öncelikle kesretten kinaye olarak sakındırma anlamında anlaşılmalıdır. Çünkü râvîlerin ayrıca “Kırk ay” veya “Kırk gün” şeklinde hadisi çeşitli lafızlarla naklettikleri görülmektedir.¹³³ Dolayısıyla burada sayıdan ziyade bir sakındırmaya işaret vardır. Nitekim bir başka rivâyette “...namaz kılanların önünden geçmekten ‘yüz yıl’ yerinde kalması kendisi için daha hayırlı olurdu”¹³⁴ şeklinde gelmektedir.

Şu halde yukarıdaki hadisteki “Kırk” rakamının hususi bir adedi göstermekten ziyade, namaz kılanın önünden geçmenin vebalini anlatmak maksadıyla mübalağa için

¹³⁰ İbn Mâce, *Tahâret*, 128; Tirmizî, *Tahâret*, 105.

¹³¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, s. 41; Vehbe Zühaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, I, s. 356.

¹³² Buhârî, *Salât*, 101; Müslim, *Salât*, 261.

¹³³ Müslim, *Salât*, 261-262.

¹³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, s. 371.

söylenmiş bir sakındırma ifadesi kabul edilmelidir. Böylece şiddetli bir sakındırma ile namaz kılanın önünden geçen kimsenin maruz kalacağı manevî zarara/günaha işaret edilmiştir.

3. Safiyye bt. Huyey Ümmü'l-Mü'minîn (r.ah) Rivâyeti:

مَنْ أَتَى عَرَّافًا فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ فَصَدَّقَهُ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا

“Kim bir arrâfa (kâhine) gider, bir şeyler sorar ve söylediklerine de inanıp onu tasdik ederse, kırk gün namazı kabul edilmez.”¹³⁵

Sahih-i Müslim’de rivâyet edilen bu hadisi bazı âlimler “namazın sevabından ve bereketinden mahrum kalır” şeklinde yorumlamışlardır.¹³⁶ Yoksa namazları sahih değildir, kaza etmesi gerekir anlamında anlaşılmamalıdır. Burada zecir olarak günahlara karşı bir sakındırma yapılmıştır. Nitekim aynı anlamda Ebû Hureyre (r.a)’dan gelen bir rivâyette ise kâhine gidip onu tasdik edenlerin Hz. Muhammed (a.s)’a indirilen Kur’ân’dan uzak olacakları haber verilmiştir.¹³⁷ Hicri XI. Asır hadis âlimlerinden ve Suyûtî’nin (ö.911) *el-Câmiu’s-sağır* adlı eserinin şârihlerinden el-Münâvî, “*Feyzü’l-Kadir*” adlı eserinde şöyle demektedir: “Kırk” ve “Yetmiş” sayıları Araplarda çokluktan kinaye olarak kullanılan bir rakamdır. Dolayısıyla bu rivâyette de “Kırk gün” kesretten kinaye kullanılmış bir lafızdır.¹³⁸

Şu halde Münâvî’nin de dediği gibi buradaki “Kırk gün” sayısı kesretten kinaye olarak sakındırma anlamında kullanılmış olabilir.

4. Abdullah b. Amr (r.a) Rivâyeti:

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا مُعَاهِدًا لَمْ يَرِحْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ وَإِنَّ رِيحَهَا لَيُوحَدُ مِنْ مَسِيرَةِ أَرْبَعِينَ عَامًا

¹³⁵ Müslim, *Selâm*, 125.

¹³⁶ Nevevî, *Minhâc*, VII, s. 392.

¹³⁷ Ebû Dâvûd, *Tıb*, 21.

¹³⁸ Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, VI, s. 29.

“Kim muâhit (kendisine eman verilen zimmiyi) öldürürse, o kişi cennetin kokusunu alamaz. Hâlbuki (mü’minler) cennet kokusunu kırk yıllık mesafeden alırlar.”¹³⁹

Buhârî’de rivâyet edilen bu hadis ile İslâm’da savaş hali müstesna kafirin dahi kanının helal olmadığına işaret edilmiştir. Zira anlaşma yapılan ve eman verilen bir gayri müslimin de kanı haramdır yani haksız yere öldürülemez. Hadiste böyle durumda anlaşmaya uymayan Müslümanların vebali ve meselenin ehemmiyeti dikkat çekici bir lafızla anlatılmıştır. Dolayısıyla buradaki “kırk yıl” uzak mesafeden kinaye olarak mübalağayı ifade etmektedir. Nitekim Ebû Hureyre’den gelen bir rivâyette “Yetmiş yıllık”,¹⁴⁰ Ebû Bekre’den gelen rivâyette ise “Yüz yıllık”¹⁴¹ mesafeden cennetin kokusunun alınabileceği nakledilmiştir.

Şu halde hadisteki “Kırk” sayısını sakındırma anlamında kesretten kinaye bir lafız olarak kabul edebiliriz.

5. İbn Ömer Rivâyeti:

مَنْ اخْتَكَّرَ طَعَامًا أَرْبَعِينَ لَيْلَةً فَقَدْ بَرِيَ مِنَ اللَّهِ وَبَرِيَ اللَّهُ مِنْهُ

“Bir kimse kırk gün ihtikâr (yiyecek stok) ederse Allah’tan (rahmetinden) uzak olur, Allah da ondan uzak olur.”¹⁴²

Heysemî (807/1405) bu rivâyetin zayıflığına işaret etmeke birlikte,¹⁴³ ihtikârdan sakındırma ile alakalı başka rivâyetler de vardır. Mesela Muaz b. Cebel (r.a)’ dan gelen iki rivâyet şöyledir: “Bir kimse ümmetime karşı kırk gün yiyecek stok etse ve onu sonra tasadduk etse bile bu yaptığı iyilik Allah katında makbul değildir.”¹⁴⁴ “İhtikâr yapan kişi ne kötüdür. Allah fiyatları ucuzlatsa üzülür, pahalandırırse sevinir.”¹⁴⁵ Ayrıca İbn

¹³⁹ Buhârî, *Diyyât*, 30.

¹⁴⁰ Tirmizî, *Diyyât*, 11.

¹⁴¹ Abdurrezzâk, *Musannef*, Beyrut, 1982, X, s. 102

¹⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, s. 33.

¹⁴³ Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, IV, s. 480.

¹⁴⁴ Şevkânî, *Fevâidü’l-Mecmûa*, s. 144. Şevkânî, bu rivâyetin bir başka tarihinin mevzu olduğunu nakleder.

¹⁴⁵ Taberânî, *Mu’cemü’l-Kebir*, XV, s. 5; Suyûtî, *el-Fethu’l-Kebir*, II, s. 10.

Ömer’den gelen rivâyet ise “Kim mü’minlerin bir gıdasını onlara karşı saklar, ihtikâr yaparsa, Allah onu iflasa ve cüzzam hastalığına dûçar eder”¹⁴⁶ şeklindedir.

Görüldüğü gibi bu rivâyetlerin hepsi sakındırmak amacıyla söylenmiş “Zecrî” ifadelerdir. Demek ki buradaki “Kırk gün” süresi ihtikârdan sakındırma anlamında kesretten kinaye olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla üç veya on gün bile ihtikâr yapılırsa aynı tehdidi geçerlidir.

Şu halde buradaki kırk gün ifadesi de kesretten kinaye olarak sakındırma anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

6. Ebû Saîd el Hudrî (r.a.) Rivâyeti:

لِسُرَادِقِ النَّارِ أَرْبَعَةُ جُدُرٍ كَثُفُ كُلِّ جِدَارٍ مِثْلُ مَسِيرَةِ أَرْبَعِينَ سَنَةً

“Cehennem ateşinin duvarları dört katlı olup her duvarın kalınlığı kırk yıllık yoldur.”¹⁴⁷

İmam Tirmîzî tarafından zayıf olarak belirtilen bu hadis, müteşâbih rivâyetlerdendir. Genelde ahiret hayatıyla ilgili nasların müteşâbih grubuna girdiği ve asıl anlamları dışında mecâzî manalar bulunduğu kabul edilir. Nitekim naslarda tasvir edilen cennet nimetleri ve cehennem sıkıntıları ile dünyadaki benzerleri arasında mevcut münasebetin mana ve mahiyette değil, sadece isimlerde ve kelimelerde olduğu bilinmektedir. Mesela Kur’ân-ı Kerîm’deki “Sürâdik” kelimesi cehennemin etrafını saran bir duvar olarak anlatılır.¹⁴⁸ Bu duvarın da “ateşten veya dumandan oluşmuş bir engel” olduğu kabul edilmektedir.

Hadiste belirtilen cehennem duvarının “Kırk senelik yol” şeklindeki tasviri ile kesretten kinaye cehennemin uzunluğuna işaret edilmektedir. Nitekim bu konuda Enes b. Mâlik (r.a)’dan gelen bir rivâyette de şöyledir: “Kim güzelce (eksiksiz) abdest alırsın ve Müslüman kardeşini sevap umarak ziyaret ederse, cehennemden ‘yetmiş yıllık’ bir mesafe uzaklaştırılır.”¹⁴⁹ Görüldüğü gibi burada “Yetmiş yıl” mübalağa için kullanılmış

¹⁴⁶ İbn Mâce, *Ticâret*, 6.

¹⁴⁷ Tirmizî, *Cehennem*, 4.

¹⁴⁸ Kehf 18/29.

¹⁴⁹ Ebû Dâvûd, *Cenâiz*, 7.

bir sayıdır. Ebû Hureyre (r.a) dan gelen bir başka rivâyette ise “Yetmiş” sayısı cennetle alakalı bir teşbihte şöyle kullanılmıştır: “Kim Allah’ın ve Rasûlünün güvencesi altında bulunan (muâhit) bir kimseyi öldürürse, artık cennetin kokusunu alamaz (koklayamaz). Oysa cennetin kokusu yetmiş yıllık mesafeden alınır.”¹⁵⁰

Şu halde hadisteki belirtilen kırk yıllık mesafe, mübalağa için söylenmiş kesretten kinaye sakındırma bir lafızdır.

7. Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) Rivâyeti (II):

الْوَيْلُ وَادٍ فِي جَهَنَّمَ يَهْوِي فِيهِ الْكَافِرُ أَرْبَعِينَ خَرِيفًا قَبْلَ أَنْ يَبْلُغَ قَعْرَهُ.

“Veyl,¹⁵¹ cehennemde bir vadidir ki kâfir dibine ulaşmadan önce kırk yıl oraya doğru düşer de ancak ulaşır.”¹⁵²

Tirmîzî bu hadisi sıhhat açısından “Garîb” olarak nitelendirmiştir. Hadisteki teşbihle anlatılmak istenen husus, cehennemin büyüklüğü ve uzunluğudur. Bunu te’yiden Abdullah b. Mesud (r.a)’dan gelen bir başka rivâyette dünyada insanlar arasında hüküm veren kişilerin, adaletten ayrıldığı takdirde ahirette akıbetleri belîğ bir şekilde şöyle tasvir edilir: “...Melek onu (haksızlık edeni) مِهْوَاةٍ أَرْبَعِينَ خَرِيفًا

cehennemin öyle derin bir çukuruna atar ki, kırk yılda o çukurun dibine varabilir.”¹⁵³ Dolayısıyla adaletten ayrılanların ahiretteki cezasının büyüklüğü böyle bir teşbihle anlatılmıştır. Ebû Hureyre (r.a) de gelen bir başka teşbih de şöyledir: Biz Hz. Peygamber ile beraber otururken (taş düşmesi gibi) gürültü duyduk. Peygamberimiz (s.a.v): Bu sesin ne olduğunu biliyor musunuz? diye sordu. Biz de "Allah ve Rasûlü bilir" dedik. Bunun üzerine Peygamberimiz: "Bu gürültü yetmiş yıldan beri (inanmayan bir müşrik) cehenneme düşmekte olan bir taşın (inanmayan bir müşrikin) gürültüsüydü.

¹⁵⁰ Tirmizî, *Diyyât*, 11.

¹⁵¹ **Veyl**, bazı âlimler tarafından cehennemde içinden iğrenç maddeler akan bir vadi olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ “Başlarına geleceği bildirilen günden dolayı ‘vay’ o inkarcıların haline” âyetindeki “**veylün**” ifadesine bazı âlimler “O kafirler ‘veyl’ vadisini boylayacaklar” anlamı vermişlerdir. (Bkz. *Kur’ân Yolu*, Diyanet İşleri Başkanlığı, V, s. 84)

¹⁵² Tirmizî, *Tefsîr*, 22.

¹⁵³ İbn Mâce, *Ahkâm*, 2.

Şu anda yerini buldu ve cehennem dibine oturdu" buyurdular.¹⁵⁴ Görüldüğü gibi burada da müşrik bir kimsenin ölümü “Yetmiş yıl” devamlı yuvarlanan bir taşla benzetilmiştir.

Şu halde yukarıdaki hadisteki “Kırk yıl” düşme teşbihi, kesretten kinaye bir lafız olarak kabul edilebilir.

8. Abdullah b. Mes’ûd (r.a) Rivâyeti:

يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ أَرْبَعِينَ سَنَةً شَاخِصَةً أَبْصَارُهُمْ يَنْتَظِرُونَ فَصَلَ الْقَضَاءِ حَتَّى يَلْتَهُمَهُمُ الْعَرْقُ مِنْ شِدَّةِ الْكَرْبِ

“(Mahşer günü) İnsanlar kırk senede Cenab-ı Hakkın huzuruna çıkarlar. Korkudan gözleri yerlerinden fırlamışçasına, üzüntü ve kederden dolayı kan ter içinde kalmış halde hesaplarının bitmesini beklerler.”¹⁵⁵

Kur’ân’ı Kerîm’de “gün” ve “yıl” ile alakalı bir kıyaslama yapılırken “Rabbinin katındaki bir gün sizin saymakta olduklarınızın bin yılı gibidir.”¹⁵⁶ şeklinde bir teşbih yapılmaktadır. Ahirete yönelik hususların daha iyi anlaşılması için, bizim anlayacağımız manada “gün” ve “yıl” tabirleri böyle teşbihlerle belirtilmektedir. Dolayısıyla kıyamet günü bizim anlayacağımız zaman dilimi olarak “bin yıla denk düşen bir gün” gibidir. Demek ki ahirette korkulu “bir gün”, dünyadaki korkulu “bin yıl” gibi gelecektir. Nitekim insanın dünyada sevinçle geçirdiği bir gün çok kısa, üzüntüyle geçirdiği bir saat çok uzun gelebilmektedir. O halde Kur’ân ve hadisteki kullanılan bu sayılar belli bir zamanı değil, bilakis kesretten kinaye olarak bir müddeti anlatmak için kullanılan teşbihlerdir.

Şu halde Hadisteki “kırk yıl” teşbihi kesretten kinaye olarak, insanların mahşer günündeki çekecekleri sıkının uzunluğuna işaret etmektedir.

¹⁵⁴ Müslim, *Cennet*, 31.

¹⁵⁵ Taberânî, *Mu’cemü’l-Kebîr*, VIII, s. 311.

¹⁵⁶ Hac 22/47.

9. İbn Abbâs (r.a) Rivâyeti:

وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنَّ الْعَبْدَ لَيَقْذِفُ اللَّقْمَةَ الْحَرَامَ فِي جَوْفِهِ مَا يُتَقَبَّلُ مِنْهُ عَمَلٌ أَرْبَعِينَ يَوْمًا.

“Muhammed’in nefsi kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, kul karnına haram bir lokma koyarsa, (Allah katında) onun kırk gün ameli kabul edilmez”¹⁵⁷

Bu rivâyetin sebab-i vürûdu şöyle nakledilir : Bir defasında Hz. Peygamber’in yanında “Ey insanlar yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiyin”¹⁵⁸ âyeti okunmuştu. Bunun üzerine Sa’d bin Ebi Vakkas ayağa kalkarak, Hz. Peygamber’den duasının kabul edilmesi için Allah’a dua etmesini istedi. Bu defa Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: Ey Sa’d ! Temiz ve helâl şeylerden ye ki duan kabul olsun. Muhammed’in nefsi kudret elinde olana yemin ederim ki, kul karnına haram bir lokma koyarsa, Allah onun kırk gün amelini kabul etmez, hangi kulun eti haramla beslenmişse ateş ona daha layıktır” buyurmuşlardır.¹⁵⁹ Her ne kadar bu rivâyet zayıf da olsa helâl lokmanın önemi bir çok sahih hadislerde belirtilmiştir. Mesela : “Bir kimse Allah yolunda uzun seferler yapar. Saçı başı dağınık, toza toprağa bulanmış vaziyette ellerini gökyüzüne açarak: Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! diye dua eder. Halbuki onun yediği haram, içtiği haram, gıdası haramdır. Böyle birinin duası nasıl kabul edilir!”¹⁶⁰ Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde de şöyle bir rivâyet vardır: “Kim içinde bir dirhem haram bulunan on dirheme bir elbise satın alsa, üzerinde olduğu müddetçe Allah onun namazını kabul etmeyecektir”¹⁶¹

Görüldüğü gibi çeşitli rivâyetlerde haram lokmadan sakınma, helal gıdalara teşvik ve bunların makbul dualara vesile olacağı dikkat çekici sayı ve ifadelerle zikredilmiştir.

Şu halde buradaki “Kırk gün” sayısını mübalağayı ifade eden kesretten kinaye bir sakındırma lafzı (sayısı) olarak kabul edebiliriz.

¹⁵⁷ Taberânî, *Mu’cemü’l-Evsât*, XIV, s. 261.

¹⁵⁸ Bakara 2/168.

¹⁵⁹ İbn Receb el-Hanbelî, *Câmiu’l-Ulûm ve’l-Hikem*, Mısır, 2004, s. 125.

¹⁶⁰ Müslim, *Zekât*, 65.

¹⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, s. 98.

10. Abdullah b. Amr (r.a) Rivâyeti:

مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ وَسَكِرَ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ صَبَاحاً وَإِنْ مَاتَ دَخَلَ النَّارَ وَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ

عَلَيْهِ

“Kim şarap içer ve sarhoş olursa, onun kırk sabah namazı kabul olmaz. Bu hal üzere ölürse ateşe girer, fakat tövbe ederse Allah tövbesini kabul eder.”¹⁶²

İbn Mace’de nakledilen bu hadis, Hâkim’in Müstedrek’inde de yer almaktadır. Nesâî de aynı manadaki rivâyeti İbn Ömer’den mevkuf olarak nakletmektedir.¹⁶³

Bu hadisteki “Kırk gün namaz kabul olmaz” sözü sakındırma anlamında mübalağlı bir ifade ile “Bu namazın bereketini bulmaz” anlamında yorumlanmalıdır. Nitekim Kur’ân, tam anlamıyla kılınan namazın, kişiyi kötülüklerden alıkoyacağını haber vermektedir.¹⁶⁴ O halde bilinçli ve şuurlu kılınacak namaz kişiyi günlük yaşamında her türlü çirkin ve uygunsuz işlerden uzaklaştıracaktır. Bu tüm haramlar için geçerlidir. Dolayısıyla namaz kılan kişi, haram olan içkiyi içemez anlamına gelir. Zira bir başka rivâyette “Kim bir namaz kılar da, o namaz kendisini açık ve gizli kötülüklerden alıkoymazsa o namazla Allah’tan uzaklaşmaktan başka bir şey artırmış olmaz”¹⁶⁵ şeklinde haber verilmiştir. Burada da sakındırma anlamında bir teşbih yapılmıştır, yoksa namaz kişiyi Allah’tan elbette uzaklaştırmaz.

Şu halde buradaki “Kırk sabahı” zecir manasında ve kesretten kinaye olarak anlamamız daha uygundur. Nitekim Münâvî’de (1031/1622) bu sayıyı kesretten kinaye olarak kabul etmektedir.¹⁶⁶

¹⁶² İbn Mâce, *Eşribe*, 4.

¹⁶³ Nesâî, *Eşribe*, 44.

¹⁶⁴ Ankebût 29/45.

¹⁶⁵ Taberânî, *Mü’cemü’l-Kebir*, IV, s. 109; Dârekutnî, *Sünen*, I, s. 26; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, I, s. 262.

¹⁶⁶ Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, VI, s. 29.

Sonuç

Bu makalede yirmi sahâbî râvîden nakledilen kırkın üzerinde “Kırk” sayısı ile alakalı konular işlenmiş, kırk sayısının hakiki manasından ziyade mecâzî anlamlarında kullanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte âlimlerin buradaki kırk sayılarının hakikat ve mecâz kabulüne göre yorumları da değişmektedir. Hadis usulü açısından ise çoğu zayıf kabul edilen bu rivâyetlerin, bazı hadisçilere göre bunlardan “Mevzû hadis” hükmünde olanları da bulunmaktadır. (Makalede bunlara işaret edilmiştir) Ancak buradaki kırk sayıları genelde hüküm değil, tergîb ve terhib bâbındaki hususları içerdiğinden bu rivâyetlerle amel edilmesinde beis yoktur. Hadislerdeki emir kipiyle gelen “Kırk gün yapılması gerekir” gibi rivâyetler genelde ibâhaya/mendûbiyete hamledilmiş, ahiret hayatına dair belirtilen hususlardaki sayılar ise daha ziyade teşvik ve sakındırma anlamında kullanılmıştır. Buna rağmen bazı hadis âlimleri ve ehl-i tasavvuf bu sayıları hakikate hamlederek, çeşitli çalışmalar ve prensipler tesis etmişlerdir. Mesela hadis literatüründeki “Kırk hadis” eserleri ve tasavvuftaki “Erbaîne girmek” düsturu buradaki rivâyetlere dayanmaktadır. Oysa bu rivâyetler makalede görüldüğü üzere çok zayıftırlar.

Kırk sayısı ile alakalı rivâyetlerin çoğu Kur’ân’da olduğu gibi mübâlağa için söylenmiş kesretten kinaye lafızlardır. Mesela Kur’ân’daki “Onlar (münafıklar) için ‘yetmiş kere’ mağfiret dilesen de yine Allah onları affetmeyecektir”¹⁶⁷ şeklindeki “Yetmiş” sayısı, hakikat değil mecâzdır. Hadiste belirtilen “Kıyamet günü cehennem yetmiş bin yuları olduğu halde getirilir. Her yularında onu çeken yetmiş bin melek vardır”¹⁶⁸ şeklindeki rivâyette ise cehennemin büyüklüğü “Yetmiş bin” sayısı ile anlatılmıştır. Dolayısıyla konumuz hadislerinde de “Kırk” sayısı, genelde belli bir adedi ifade etmeyip, kesretten kinaye olarak mübalağa için zikredilen sayılardır.

Bununla birlikte bazen “Kırk” sayısı râvînin şekkinden (tereddüd) de kaynaklandığı görülmektedir. Mesela erkeklerin (savaşlarla) azalıp kadınların çoğalacağı bir dönemde “Kırk” kadının bir erkeğin himayesine sığınacağı haber verilir.¹⁶⁹ Buna karşılık bir başka rivâyette ise; kıyamet alametleri sayılırken, kadınların

¹⁶⁷ Tevbe 9/80.

¹⁶⁸ Müslim, *Cennet*, 29.

¹⁶⁹ Bk. Buhârî, *Zekât*, 9.

çoğalıp erkeklerin azalacağı hatta “Elli” kadının yalnız bir hâmisi (koruyan erkeği) olacağı zikredilmektedir.¹⁷⁰ Görüldüğü gibi bu iki rivâyet aynı konuyu işlemesine rağmen, birinde “Kırk”, diğerinde “Elli” sayısı nakledilmiştir. Çünkü böyle durumlarda sayı farkı mübalağa için söylenmiş kesretten kinaye lafızlar olmakla birlikte, râvîden de kaynaklanmaktadır. Yine tabiîn’den Zirr b. Hubeyş, sahâbeden Safvân b. Assâl’dan tövbe ile alakalı duyduğu bir rivâyeti naklederken yaya yürüyüşüyle “Kırk yıl” veya “Yetmiş yıl” genişliğinde bir tevbe kapısından bahsetmektedir.¹⁷¹ Buradaki “Kırk yıl” veya “Yetmiş yıl” sayısındaki adet farkı araştırıldığında, râvînin nakil şüphesinden kaynaklandığı görülmüştür. Nitekim râvî bunu rivâyetinde (kırk veya yetmiş olarak aklımda kaldı şeklinde) açıkça belirtmektedir. Bu da gösteriyor ki rivâyetlerdeki sayıların değişmesi, (özellikle 40, 60, 70 gibi rakamların nakledilmesi) râvînin zabtından yani hafızasından da kaynaklanmaktadır.

O halde sayılarla ifade edilen hususlarda esas hedef, hakikatten ziyade mecâz olarak terhib ve terhib maksadıyla ortaya konan hususlardır. Ancak zekât gibi ibadetlerin yerine getirilmesinde nisap olarak belirtilen “Kırk” sayısı ise o konuda değişmeyen rakamdır. Zira bunlar hüküm olarak belirtilen naslardır ki bu sayılar mecâz değil, hakikat anlamında anlaşılmalıdır.

Kaynakça

Abdurrezzâk, Ebû Bekir es-San’ânî (211/826) *el-Musannef* (I-XI) thk. Habîburrahman el-Âzâmî, Beyrut, 1972.

Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Aclûnî el-Cerrâhî (1162/1748), *Keşfu’l-Hafâ Ve Müzîlû’l-İlbâs Mine’l-Ehâdîs Alâ Elsineti’n-Nâs*, (I-II), Mektebetü’t-Türasi’l-İslâmî, Kahire, trs.

Ahmed b. Hanbel (241/855), *el-Müsned* (I-VI), Çağrı yayınları, İstanbul, 1981.

Ahmed Naim- Kamil Miras, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Terceme ve Şerhi*, (I-XII, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ank. 1980.

¹⁷⁰ Buhârî, *Nikâh*, 110.

¹⁷¹ Tirmizî, *Daavât*, 98.

Ali el-Muttakî, Alâaddin Ali el-Muttaki el-Hindî (975/1567), *Kenzü'l-Ummâl Fî Süneni'l-Akvâl Ve'l-Efâl*, (I-XVI), Beyrut, 1979.

Arslan, Murat “*Kırk Gün Hadisinin İsnad ve Metin Yönünden Değerlendirilmesi*” AÜSBE.,Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ b. Hüseyin el-Halebî el-Ayntâbî (855/1480), *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, (I-XXV). Beyrut trs.

Bediuzzaman, Said Nursi, *Sözler*, RNK Yayınları, İstanbul, 2014.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî (458/1065), *Sünenü'l-Kübrâ*, (I-X), İbnü't-Türkmânî (745/1344)'nin *el-Cevherü'n-Nakî fî'r-Redd 'Ale'l-Beyhakî* ile beraber, Beyrut, 1344.

Beyzâvî, Nâsuriddîn Abdullah b. Amr el-Beyzâvî (685/1786), *Envâru't- Tenzîl Ve Esrârü't-Te'vîl* (I-VI), (*Mecmuatün Mine't-Tefâsîr* ile birlikte) Beyrut, trs.

Buhârî, Muhammed b. İsmail (256/869), *Sahîhu'l-Buhârî*, (I-VIII), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Canan, İbrahim Hadis *Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte* (I-XVII) Feza Yayıncılık, İst. 1995.

Dârekutnî, Ali b. Ömer (385/995) *Sünenü'd-Dârekutnî* (I-IV) thk. Abdulhâşim Yemânî, Medine, 1966.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (255/868), *Sünenü'd-Dârimî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

Doğrul, Ömer Rıza, *Asr-ı Saadet* (Mevlânâ Şiblî) (I-V) Eser Neşriyat ve Dağıtım, İst. 1978.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (275/888), *Sünenü Ebî Dâvûd*, (I-V), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1985.

Elmalılı, Hamdi Yazır, (M. 1942) *Hak Dini Kur'an Dili*, (I-X), Akçağ Yayınları, İst. 1994.

Fahreddin er-Râzî, Muhammed b. Ömer (606/1210) *Mefâtihu'l-Gayb*, (I-XXXII) Kahire, 1934.

Gazzâli, Ebû Hâmid Muhammed (505/111), *el-Maksadü'l-Esnâ Şerhu Esmâi'llahi'l-Hüsna* Mısır, trs.

Hâkim Nisâburî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nisâburî (405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* (I-IV), Zehebî'nin *Telhîs*'i ile beraber, Beyrut, trs.

Heysemî, Ali b Ebî Bekr b. Süleyman (807/1404), *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, (I-X), Dâru'l-kitâbi'l-Arabiyye, Beyrut, 1967.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Âbidîn (1252/1836) *Reddü'l-Muhtar alâ Şerhi'd-Dürri'l-Muhtâr*, (I-VII) Kahraman Yayınları, İst. 1984.

İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir (235/849) *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr* (I-XV) Karaçi, 1406.

İbnü'l-Esîr, Ebû's-Saâde el-Mübarek b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Esîr el-Cezeri (606/1209), *en-Nihâye fi Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser* (I-V), thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî ve Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Kahire 1963.

İbnü'l-Esîr, Ebû'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem (630/1232), *Üsdü'l-Ğâbe fi Marifeti's-Sahâbe*, (I-VII), thk., Mahmud Abdülvehhâb Fâйд-Muhammed Ahmed 'Aşûr-Muhammed İbrahim el-Bennâ, Mısır, trs.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (852/1448), *Fethu'l-Bârî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (I-XIII), Beyrut, trs.

İbnü'l-Hümâm, Kemalüddin Muhammed b. Abdu'l-Vahid (861/1457) *Fethu'l-kadîr*, (I-IX) Beyrut, trs.

İbn Kesir, Ebû'l-Fida İsmail, (774/1372), *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, (Muhtasar) (I-III), Beyrut, 1400.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (275/888), *Sünenü İbn Mâce* (I-II), thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Dâru'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1975.

İbn Receb el-Hanbelî, Ebü'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed (795/1393) *Câmiu'l-Ulûm Ve'l-Hikem fî Şerhi Hamsîne Hadîsen min Cevâmi'i-Kelimi*, (thk. Ahmed Sâlim) Mısır, 1426.

İbn Rüşd, (Hafid-i İbn Rüşd) Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed (595/1198) *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Kahraman Yayınları, İst. 1985.

Kastallânî, Şihabüddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed (923/1517), *İrşâdü's-Sârî*, (I-X), Nevevî şerhi *Minhâc* ile birlikte.

Koçyiğit, Talat, *Hadîs Istılahları*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985.

Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, (I-V) Diyanet İşleri Başkanlığı, Ank. 2004.

Kudâî, Ebu Abdullah Cafer el-Kudâî (454/1062) *Müsnedü's-Şihâb* (I-II) es-Selefi nşr. Beyrut, 1405.

Mâlik b. Enes (179/795), *el-Muvatta'*, (I-II), thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Münâvî, Abdurraûf (1031/1622), *Feyzu'l-Kadîr Şerhu Câmi's-Sağîr*, (I-VI), Dâru'l-Marife, Beyrut, 1972.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc (261/874), *el-Câmi'u's-Sahîh*, (I-III), thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Çağrı yayınları, İstanbul, 1981.

Nesâî, Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr en-Nesâî (303/915), *Sünenü'n-Nesâî* (I-VII), Suyûtî'nin Şerhi ve Sindî'nin Haşiyesi ile beraber, Çağrı yayınları, İstanbul, 1981.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (676/1277), *Riyazü's-Salihîn*, Tercüme ve şerh: (I-VIII) M. Yaşar Kandemir, İ. Lutfi Çakan, Raşit Küçük. Erkam Yayınları. İst. 1997.

Ragıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kasım (502/1108) *el-Müfredât fî Ğarîb'il-Kur'an*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2001.

Sehavî, Muhammed b. Abdurrahman b. es-Sehavî (902/1497) *el-Makasîdû'l-Hasene fî Beyani Kesirin mine'l-Ehâdisi'l-Müştehire ale'l-Elsine*, Beyrut, 2004.

Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman b. Abdurrahman b. Ebî Bekr (911/1505), *el-Fethu'l-Kebîr fî Dammi'z-Ziyâdeti ile Camii's-Sağîr*, (I-III), Beyrut, trs.

Şevkânî, Muhammed b. Ali eş-Şevkânî (1250/1834) *el-Fevâidü'l-mecmûa fî ehâdisi'l-mevzûa*, Kahire, 1960.

Taberânî, Ebu'l-Kasım Ahmed b. Eyyûb (360/971) *el-Mu'cemü'l-Kebîr (I-XXV)* Nşr. es-Selefi, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Kahire, trs.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b.Cerir et-Taberî (310/922), *Câmi'u'l-Beyan an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân (I-XXX)*, Kâhire, 1968.

Tirmîzî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (279/892), *el-Câmi'u's-Sahîh (Sünenü't-Tirmizî)*, (I-V), thk., Ahmed, Muhammed Şâkir, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Zeylaî, Cemaluddin Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf (762/1360) *Nasbu'r-Râye li Ehâdisi'l-Hidaye*, (I-IV) el-Mektebetü'l-İslamiyye, Beyrut, 1973.